

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттеринин,
ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниң органы

1925 Чылда
Түптүрүлгөн
1954
ФЕВРАЛЬ
4
ЧЕТВЕРГ
№ 26 (2963)
ӨРТЭЭ 20 КОП.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарына кандидаттар
депшидилези ажилчы чоннарның улуг сырый каттыжышкыны-
ның байдалында эрттип турар. Совет кижилер бистиң улустуң
дээрэ оолдар, кыстарын боттарының кандидаттары кылдыр
улуг көдүрлүүшкүн-биле депшидип турар.

ПАРТИЯ ЧЫРЫДЫШКЫНЫҢ БЕДИК ДЕКНЕЛЧЕ

Коммунистерниң ортузунда, бистиң интеллигенциявыстың ортузунда политиктиг билгилерге боттуг соуургал улам улуг-биле өзүп турар. Партия органызациялары политиктиг билгилерге шак ол өзүп турар соуургалга даянып алгаш, өөредилге чылының эгезинден бээр коммунистерниң марксисчи-ленини өөредилгезиниң талазы-биле биче эвес ажылды калбартканнар.

Ынчалза-даа партияны пропагандада ам-даа улуг четпестер бар. Ол дугайын СЭКП ТК-ның чыыдырлары-биле партияның обкомнарның, крайкомнарның болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларынның ТК-ларынның пропаганда болгаш агитация кылдыртырны эргелекчилериниң база эртем болгаш культура килдистерин эргелекчилериниң чоокта чаа болуп эрткен чөвүлел хуралы тодаргай көргүскен. Теорияны өөренириде шээжилекчи, догматиктиг ёзу-биле көөр, цитаталаар, марксизм-ленинизмниң ёзу-зунга таарышпас чоруктар аас болгаш парлалга пропагандазында ам-даа алып эртимиз. Теоретиктиг бодалдары тодаргай төгүлгү байдалдан, партияның кол ажил-агы болгаш политиктиг сорулгаларындаан хоорук тайылбырлап турары ховар эвес болгаш коммунисттиг тургузушкунуң практиказы-биле шоолуг холбаштырбайн турар.

Марксисчи-ленини теорияны пропагандаларының декнелин улам ыярай бедидериниң эрге-ажыктарына таарыштыр пропаганда ажылының практикасында ол четпестерни шитирлини-биле чайладыр, бистин кадрларывыс, бүгү коммунистер марксисчи-ленини теорияны чогуз улгазын шингээдип алган турарын чедип алыр эргежок чугула. Бистин бүгү пропагандавыс бистин чуртууска коммунизм тургузушкунуң сорулгаларын боттандырырынга иди берип, амдырал-биле сырый холбаалык болуп ужурулуг.

Пропаганда ажылдакчыларының чөвүлел хуралына илерезинден алгаш көөрге, эң улуг четпес чүве болза, партияның хей-хей органызацияларында партия чырыдышкынының эки-тура барымдалаар принципти үрээр чорукту мынчага чедир узуткавааны болуп турар. Партияның чамдык органызациялары СЭКП Уставының негелделеринге дүүштүр боттарының мелерелдиг болуп чоруун болгаш марксизм-ленинизмниң үнденинерин шингээдип алыр биддериниң эргежок чугулазының дугайында коммунистер-биле тайылбыр ажилын чорударының орунуга харын административтиг методче кирип, коммунистерниң боттарының күзелинге чөрүштүр оларны бөлгүмнерже азы школаже кирип бижип турарлар. Партия чырыдышкынының четкини четчелерин шак ындыг язылыг ёзу барымдалаар, бюрократсыг ёзу-биле көөр чорукту кажан-даа турбас кылдыр узуткаар керек. Партия чырыдышкынында эки-тура барымдалаарының принципти бистиң партиявыстың пропаганда ажылының хей чылдардагы дуржулгазынга даянып турар деп чүвени билири эргежок чугула. Ооң-биле кады мында чугаа эки-тура барымдалаар чорукту партия чырыдышкынының системасында туруп турар хевирлерин—бөлгүмнерни азы политшколаларны чүгле хостуг шилип аларыга хамаарыштыр көөрүңү дугайында чорувайн турар. Чугаа болза, хамыктың мурунунда коммунистерни оларның күзелдерин болгаш теоретиктиг негелделерин барымдалавайн школалар болгаш бөлгүмнерже ыяаваыла, калбаа-биле кирип бижип турар практиканы узуткаарының дугайында чоруп турар.

Партия органызацияларында харын ол практиканың түнелинде эге бөлгүмнерже марксизм-ленинизмниң үнденинерин мурунунда партия чырыдышкынының четкиниге, а ол ышкаш дээди өөредилге черлеринге, техникумнарга болгаш өске-даа өөредилге черлеринге өөренип турган коммунистерни кирип бижириниң хей саныг таварылгалары бар болуп турар. Партияның чамдык органызациялары бүгү-нитти «хаара тудуушкун» деп алгаш назы-хары улагаткан коммунистерни, өг-бүдөзигне бичи уругларны кижиздериниң та-

лазы-биле сагыш салышкынынга алыскан хей уругларлыг херээженнерни партия чырыдышкынының школаларында болгаш бөлгүмнеринче кирип бижип турар. Ол чүл дээр-ге, оларның иштинден дыка хейү кичээлдерге үргүлчү келип, бажынынга берген онаалгаларны күөседип шыдапас деп чүвени барымдалавааны ол-дур.

Эки-тура барымдалаарының принципни каржызы-биле хахыдып база үрөп турар чорук болза, Курск, Иркутск областарының, Хабаровск крайның чамдык өөредилге болгаш албан черлеринде партия чырыдышкынының школаларында, бөлгүмнеринче ол өөредилге, албан черлеринде ажылдап турар бүгү-ле кижилерни, ооң иштинде бүгү профессорларны, башкылары болгаш үстүкү курстарының студентилерин бижип кириген турганы болуп.

Чүс-чүс муң коммунистер политиктиг чырыдышкынының эге школалары болгаш бөлгүмнерин сөөлгү чылдарың дургузунда чедипкиниң доосканнар деп чүвени чамдык партия органызацияларының удуртукчулары барымдалаар көрбөй турарлар. Ол коммунистерниң элээн хей кезин, эргежок чугула политиктиг билгилерни ол бөлгүмнерге шингээдип алган, оларны ам өөредилгениң кандыг-бир хевиринче албан-биле кирип санаар чорук негетинмейн турар. Коммунистерниң бот-кичээл-биле өөренириниң болдунар аргалары бисте аажок улуг хемчээлди өскөн деп чүвени база-ла барымдалавайн турар. Коммунистерниң элээн хей кезин политиктиг литератураны боду номчуп тургаш революсучу теорияны өөренип шыдаар-даа, ындыг күзелдин-даа, ынааарга оларны чыл бүрүдө-ле чангыс ол-ла школаже болгаш бөлгүмчө кири санап турар.

Партия органызацияларының хүлээлгези — коммунистерни партия чырыдышкынынга ёзу барымдалаар, бюрократчы ёзу-биле бүгү-нитти «хаара тударың» сүрер чорукту доп-дораан узуткаары болуп, чүге дээр-ге ол чорук партия чырыдышкынының четкиниң эгээртинмес кылдыр үрүдүрүңге, пропагандист кадрларны биче мергежилди кижилер-биле долдуруурунга болгаш кичээлдериниң идея-теоретиктиг декнелин кудуладарыңа чедир. Ажыл-херекти дашты-биле ёзу барымдалаар, дүжүмтсиг көөр чорук политиктиг билгилерге соуургалды хайыдырбайн, харын сыр дедир, соодуп турар. Коммунистерниң школалар-биле болгаш бөлгүмнер-биле кандыг-даа ылгаар чокка хаара тударының практикасында шитирлиг ойталаар, партия чырыдышкыны органызацияларда бистиң партиявыстың бүдүжүңге окта таарышпас бюрократсыг хахыдышкынына узуткаар керек. Бөлгүмнерге, семинарларга киржири, партияның чекизи школаларыга болгаш партия чырыдышкынының өске-даа хевирлеринге өөренири эки-тураның херээ болуп.

Партия органызацияларының сорулгазы болза, бөлгүм болгаш школа бурузунуң ажылың эң чоокку үениң иштинде эле тургузары, оларның ажил-чорудулгазында таарымча чок чорукту узуткаары болуп. Административтиг албадашкынының ёзуу-биле, коммунистерниң боттарының күзелин барымдалавайн, бюрократсыг чурум-биле тургустунган болгаш өдүлгөчк бөлгүмнерни чамдык таварылгаларда тарамында тургаш, бөлгүмнерни дынакчылар-биле четчелеринге болган алдагалдарны шитирлиг чайладыр керек.

Партия чырыдышкынының моон сонгаар экижидериниң кол болгаш үндени негелдеси болза, ооң идея-политиктиг декнели бедидери болуп турар. Партия чырыдышкынының талазы-биле бүгү ажил утка-шынарлыг турзун дээш, марксисчи-ленини теорияны, политиктиг билгилерге коммунистерниң боттуг соуургалын хандырып билдир, ол чорукту доктаамал хөгжүдөр, марксизм-ленинизм өөрениринче чүткүлдү күөтөлдирер, политиктиг өөредилгениң шынарынга хора кадыл, «бүгү-нитти хаара тудуушкун» сүрер ёзу-барымдалаар бюрократсыг чорукту узуткаар дээни ол-дур. Партия чырыдышкыны удуртур чорукту чүгле үнденин-биле экижидериниң суурунга пропаганда ажылының декнелин улам-на бедик көдүрүп болуп.

болгаш боттуг чүгле ындыг кичээлдер, лекциялар болгаш консультациялар өөредилге коммунисттиг соуургалын үндүрүп, теорияже ооң чүткүлүүн хайыдырып шыдаар.

Партияны пропагандалыг бедик шынарының дугайында сагыш човаашкың пропагандалыг идея-теоретиктиг декнелин болгаш методиктиг белеткелдин могаг чокка бедидерин партия органызацияларында негеп турар. Бодунуң билгилерин чүгле үзүктөл чокка байдыл, бодунуң пропагандалаар мергежилдин бедидип тургаш, пропагандист сорулгаларың чогуур бедидиге туруп шыдаар. Принципиалдыг дорт болгаш арга-мергежилди пропаганда ботуп алырда «эки өөренир болгаш дуржулганы мөңгөн алыр херек... шак ындыг кижилерни ол ажылынга тускай мергежилди долдуурар, оларны бүрүнү-биле ажылдадыр болгаш чүгүлалпа калмаар херек» деп В. И. Ленин чүгалаар.

Хүндүлүг болгаш харысалгалыг ажылды күөседип турар пропагандистер-биле, лекторлар-биле ажылды улам ыярай экижидер эргежок чугула. Партия органызацияларының хүлээлгези болза, пропагандалаар ажил-чорудулгага соуургалды, теория талазы-биле билилгил, марксисчи төлөптүг коммунистерни шилип алыр болгаш ол ажылга бедидерип болуп.

Марксизм-ленинизм бистиң кадрларывыстың, интеллигенциявыстың шингээдип алырының эң чугула аргазы болза, партия кижиздериниң улуг салгалының дуржулгазынга шыгытатынган арга, коммунист партияның төгүзүн болгаш теорияны бот-кичээл-биле өөренириниң аргазы болуп деп чүвени утуп болбас. Боттарының теоретиктиг белеткелдин бедидерип-биле боттары ажылдаарыңа кызыгааржок болдунар аргалар бистиң кадрларывыстың, бүгү коммунистерниң холууда ам үеде бар болуп турар, ынаагыш философия болгаш политэкономия талазы-биле бедиткен хевириниң бөлгүмнерин, ынаагыш ол бөлгүмнер мергежилдиг пропагандалыг-биле хандырымайн турар үеде, кылмыл ёзу-биле тургусканының херээ чок. Марксисчи-ленини теорияны коммунистерниң бот-кичээл-биле өөренириниң аргазын чедир үнелес чорукту партия органызациялары чайладыр хүлээлгели.

Марксизм-ленинизм бот-кичээл-биле өөренип турар коммунистерге теория болгаш методика талазы-биле дузалаарының шыгытатынган хевирлерин пропаганда ажылының практикасында быгыгып доктааган. Ол дээр-ге, лекциялар, консультациялар болгаш парлалга пропагандазы болуп. Ынчалзажок, бо херекте улуг четпестер бар. Парлалга пропагандазын калбаа-биле негпедирер, лекция пропагандазы чедир үнелес чорукту узуткаары, лекцияларның шынарын бүгү хемчег-биле экижидип тургаш, партия комитеттериниң лекторлар бөлүктөрүнүн ажылы дыка экижидер эргежок чугула. Библиография ажылы улуг дузаны көргүзөр ужурулуг.

Пропаганда ажылы удуртуру—школаларың болгаш бөлгүмнерниң кичээлдериниң, лекцияларның идея-лит утка-шынарыңа ханылап кирери, өөредилге коммунистерниң чүгле хаара туттунганының дугайында статистиктиг сан-медээлер чыры-биле кызыгаарлатынмазы болуп. Ол болза, марксисчи-ленини теорияны өөренип турар коммунистерниң өзүп турар идеяг негелделерин барымдалаар, бүгү пропаганда ажылы аңаа дүүштүр тургузар дээни ол-дур. Ол болза, политиктиг билгилерге коммунистерниң боттуг соуургалын хандырып билдир, ол чорукту доктаамал хөгжүдөр, марксизм-ленинизм өөрениринче чүткүлдү күөтөлдирер, политиктиг өөредилгениң шынарынга хора кадыл, «бүгү-нитти хаара тудуушкун» сүрер ёзу-барымдалаар бюрократсыг чорукту узуткаар дээни ол-дур. Партия чырыдышкыны удуртур чорукту чүгле үнденин-биле экижидериниң суурунга пропаганда ажылының декнелин улам-на бедик көдүрүп болуп.

(«Правданың» февраль 1-де мурунку чүлү).

ССРЭ-ниң Дээди Советинге кандидаттар депшидилези

Эвилелиниң Советиниң депутаттарының кандидаттарына
Г. М. МАЛЕНКОВТУ, В. М. МОЛОТОВТУ, Н. С. ХРУЩЁВТУ,
К. Е. ВОРОШИЛОВТУ, Н. А. БУЛГАНИНИ, И. И. БЕРЕЖКОВТУ

Ленинградтың ажилчы чоннары депшидикен

ЛЕНИНГРАД. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилелиниң Советиниң депутаттарына кандидаттар депшидериниң дугайында январының 30-де коң-прокаттын В. М. Молотов аттыг заводунуң ажилчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыттарының сонгулда мурунун хуралы болуп эрткен.

Хуралга план килдизиниң начальниги эш Васильков, каң сыйырган лейнер цехиниң начальниги эш Кулешов, цех начальниги эш Федоров,

инженер Неопиханов олар санал бергеннер.

Ленинград хоорайның Свердловский сонгулда округунуң талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилелиниң Советиниң депутаттарына кандидаттарга эштер Г. М. Маленков, В. М. Молотов, Н. С. Хрущёв, Н. А. Булганин, а ол ышкаш бүдүрүлгениң чаартыкчызы, монтажниктер бригадир И. И. Бережковту депшидер болгаш ол округтуң талазы-биле Эвилелиниң Советиниң башкыларына чөпшээрелин бээрин

олардан дилээр деп хурал бир үн-биле доктааткан.

Киров заводунуң коллективиниң нийти хуралы Кировский сонгулда округунуң талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилелиниң Советиниң депутаттарына кандидатка эш К. Е. Ворошиловту депшидер болгаш ол сонгулда округунуң талазы-биле бадылатырыңа бодуну чөпшээрелин бээрин оортан дилээр деп доктаалды. бир эп-сеткил-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

ИРКУТСКИНИҢ СОҢГУЛДА ОКРУГУ

Националдар Советиниң депутатының кандидатына
М. Б. МИТИНИ

Кызылдың башкы институтунуң коллективни депшидикен

Кызылда башкы институтунуң башкылары, студентилери болгаш ажылдакчылары ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарына кандидат депшидерип-биле боттарының хуралына чыгып келген.

Бир дугаарында физика кафедрасының башкызы А. С. Иванов сөс алган. Оон кириген саналы:

— Иркутскиниң № 24 сонгулда округунуң талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарына кандидат кылдыр эртемден, акалемик Марк Борисович Митини депшидер деп санал кирип тур мен.

Ооң ол сөстерин олурүшканныр

директор адыш часкаашкыны-биле уткаан. Башкылар болгаш студентилер эш Митини эки билирлер.

Тыва дыл болгаш литература салбырының 2-ги курсунуң студентчи Маадыр Маадыр-оолдун чугалааны:

— Мен эш Митиниң кандидатуразын изни-биле деткип тур мен. Коммунист партияның шыңгы огул, Сталинчы шаныалды лауреады эш Митин Төрөөн чуртунга бодунуң бердигенин херек кырынга көргүскен.

Хуралга санал бергеннер: орус дыл болгаш литература салбырының

2-ги курсунуң студентчи Елена Копытова, тыва дыл болгаш литература салбырының 2-ги курсунуң студентчи Максим Артаев, төөгү эртемнериниң кандидатка А. А. Селеменов олар ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутатына кандидат кылдыр эш М. Б. Митини депшидикенин изни-биле деткээнер.

Националдар Советинге сонгулда талазы-биле Иркутскиниң сонгулда округундан сонгулда депутаттың кандидатына Марк Борисович Митини депшидер дугайында доктаалды хурал чангыс үн-биле хүлээп алган.

Кызылдың сонгулда округунда

Бай-Тайга

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Чинге-Каыт бүдүрүлгезиниң ажилчы, албан-хаакчы, инженер-техниктиг бүгү ажылдакчыларының февраль 1-де болган нийти хуралында парт-органация секретары эш Ручкин эге сөзү-биле айткан. ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулда кампаниязының дугайында допчу илеткелди СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң секретары эш Доржу кылган.

Кызылдың № 322 сонгулда округунуң талазы-биле Эвилелиниң Советинге депутатка кандидат депшидер дугайында бүдүрүлгениң кол мастери эш Даваа баштай сөс алгаш, СЭКП Тыва обкомунуң бир дугаар секретары эш С. К. Токаны адаарга, аала олурган бүгү сонгукчулар ол саналга каттышкан чангыс эп-сеткилдин үзүлбес адыш часкаашкыныра-биле илереткен.

Бүдүрүлгениң начальниги эш Волков ол саналга каттышкан, ону деткивишаан, бүгү улустун байырлары сонгулдаар хүнүңге күш-ажылчы белек кылдыр коллектив чайгы ажылдаарга бүгү белеткелдерин март 10-нуң бетинде доозарын кылгырган. Чинге-Каыт чеди чыл школазының директору Торгашевская болгаш оон-даа өске эштер эш Токаның кандидаттары бир үн-биле деткээнер.

Бай-Тайга районунуң Сталин аттыг база «Тиллелге» көдээ ажил-агы артельдериниң колхозчу сонгукчулары Чинге-Каыт бүдүрүлгезиниң коллективинден депширткен эш Токаның кандидатуразын чангыс эп-сеткилди деткээнер.

Тоюу

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). Тоюу районда «Совет Тыва» көдээ ажил-агы артелиниң январь 31-де болган нийти хуралы ажыдып тура колхоз даргазы эш Базырын эге сөзүңге чугалааны болза:

—Бүгү улустуң байырлары сонгулдаар хүнүңге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш бистиң колхозчуларывыс улам бедиткен хүлээлгелер ёзуугаар ажилдап турар. Март 14-же чедир туудуга херектээр 2 муң кубометр ыяшты белеткээш, оон 500 кубометри колхоз төвүңге эйке алып, чуртталгага 5 чаа бажынарны тууду доозуп, ажылдага кириер.

Кызылдың № 322 сонгулда округунуң талазы-биле депутатка кандидат депшидер дугайында сөс алган эш Кочук СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш С. К. Токаны депшидер деп санал үндүргөн. Бүгү колхозчулар ол саналды адыш часкаашкыны-биле деткээнер. Дагбашкы, Шоодунмай болгаш оон-даа эштер каттышкан.

эске колхозчулар эш Токаның чов мурунуга ак-сеткилди бараан болуп келгени демдегеп турганнар.

Эш Токаның кандидатуразын Тоора-Хем чеди чыл школазының башкылар коллективни болгаш районнуң өске-даа коллективтери, деткип турар.

Сүт-Хөл

СҮТ-АКСЫ. (Телефон-биле). Сүт-Хөл МТС-тиң механизаторларының январь 30-де болган сонгулда мурунунуң хуралында ССРЭ-ниң Дээди Советинге депутатка кандидат депшидер дугайында чугалашкан. Бо талазы-биле партия райкомунуң секретары эш Лихтин допчу илеткел кылган.

МТС-тиң комбайнеру эш Казулин бир дугаарында сөс алгаш, Эвилелиниң Советинге депутаттың кандидатына СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш С. К. Токаны депшидикен. Ол саналга Лихтин, Помужал болгаш сөс ап чүве чугалаан өске-даа эштер каттышкан.

Эш Токаны Кызылдың № 322 сонгулда округунуң талазы-биле депутаттың кандидатына депширткен деп хуралдан бир үн-биле шитирлээш, ол округ талазы-биле бадылаар чөпшээрелин бээрин эш Токандан дилээш.

КЫЗЫЛДЫҢ ХООРАЙ СОҢГУЛДА ОКРУГУНДА

Облпотребсоюзтун баштаар чары-ниң төп аппаратының, садыг базаның, тууду конторының, белеткел эргелелиниң ажилчылары, стахановчулары, албан-хаакчытары, садыгың тускай эртемниг ажылдакчылары ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарына кандидаттар депшидерип-биле чыгып кээп турганнар. Облпотребсоюзтун баштаар чериниң даргазы эш Агапов хуралды ажиткан.

Бир дугаарында облпотребсоюзтун ревизия комиссиязының даргазы эш Решетников сөс алган:

— Күрүнениң дээди органына соуур болгаш соуутулар эргелин-висти сактырга безин кайгамчыктың, эштер. Ол эргелисти бүрүнү-биле ажылдап, күрүнениң дээди органыңе депутаттарга кандидаттары депшидер улуг алдар бистин, коллективке онаашкан-дыр. Кызылдың № 602 хоорай сонгулда округунан Националдар Советинге депутаттарының кандидаттарына ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги Оралакчыны болгаш Даштыкы Херектер Министри В. М. Молотовту, ССРЭ-ниң Министрлер Чө-

вүлелиниң Даргазының бирги Оралакчыны болгаш Камгалал Министри Н. А. Булганини депшидер саналды мен. База Кызылдың № 602 хоорай сонгулда округунан Националдар Советинге депутаттың кандидатына А. М. Чимбаны депшидер деп саналды мен.

Эш Решетниковтун саналын садыг базаның ажил-агы эргелекчи эш Рогов, садыг базаның ажилчыны эш Петров, плановик эш Макарова, Облпотребсоюзта партия органызациязының секретары эш Володский олар улуг өөрүшкү-биле деткээнер.

Иркутск сонгулда комиссиязының дыңнады

РСФСР-ден Националдар Советинге сонгулда талазы-биле Иркутскиниң № 24 округ сонгулда комиссиясы Иркутск хоорайда, Карл Маркс кудум-

чузу, облкүүскомнун бажыны, ийги кайт, 3 болгаш 8 өрээлдерде турар. Телефоннар—5 болгаш 11—48.

Округтун сонгулда комиссиясы.

1953 чылда ССРЭ-нин улус ажыл-агыйының хөгжүлдээзинин күрүне планының күүселдээзинин түңнелдеринин дугайында

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында Төп Статистика Эргелелинин дыңнады

1953 чылда үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйының болгаш транспорттун хөгжүлдээзи, капитал тудуунуң өзүлдээзи, иштиги болгаш даштыкы садыгының калбарышкыны, аждычтарның болгаш албан-хаакычтар-

ның санының өзүлдээзи, улустун амьдыралының материалдыг болгаш культурулук деннелинин бедээни моон адаанда саннар-биле характерленип турар:

Хөмүр даш, металлургия, химия, ыяш белеткелинин үлетпүрлеринде база тудуг материалдарының үлетпүрүндө, а ол ышкаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында хожудап калып турар, күрүне планы-

ның даалгаларын күүсетпес болгаш үлетпүр бүүдүрүлгезинин деннелин кудуладар база ол адырларның ажылының шынар көргүзүлгөсүн кудуладар бүүдүрүлгелер ам-даа хөй сангы.

рода чүдүрер машиналарның парк-тарын багай ажыглап турар; Нефть үлетпүрүнүң министрствозу разведка өрүмнээшкенинин дүргенинин талазы-биле чыл планын күүсетпээн. Машина тудуушкунуң министрствозунуң бүүдүрүлгелеринде станок болгаш дарганаар-прессатг деригелериниң паркын четче долзуу-биле ажыглавып турар; ССРЭ-нин Ыяш болгаш саазын үлетпүрүнүң министрствозунуң ыяш белеткел черлеринде бар турар машиналарны болгаш механизмнерни багай ажыглап турар.

Бот-үне чингелдээзинин талазы-биле онаалда күүсетимсэн. ССРЭ-нин Ыяш болгаш саазын үлетпүрүнүң министрствозу, ССРЭ-нин Тудуг материалдар үлетпүрүнүң министрствозу, Металлургия үлетпүрүнүң министрствозу, Хөмүр даш үлетпүрүнүң министрствозу база транспорт болгаш аар машина тудуушкунуң министрствозу бот-үне чингелдээзинин талазы-биле планын онза багай күүседип турганар.

I.

Үлетпүрде бүүдүрүлгө планының күүселдээзи

Нийти продукция бүүдүрүп үндүрер талазы-биле чыл планы үлетпүрге нийтизи-биле 101 хуу күүсетп-

ген. Үлетпүрүнүң нийти продукция бүүдүрүлгезинин чыл планын аңгы-аңгы министрстволарның күүсеткени мындаг болган.

1953 чылда чыл планын күүсеткениниң хуузу	
Металлургия үлетпүрүнүң министрствозу	99
Хөмүр даш үлетпүрүнүң министрствозу	99,4
Нефть үлетпүрүнүң министрствозу	100,9
Химия үлетпүрүнүң министрствозу	102
Электростанциялар болгаш электри үлетпүрүнүң министрствозу	102
Машина тудуушкунуң министрствозу	102
Транспорт болгаш аар машина тудуушкунуң министрствозу	98
ССРЭ-нин Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң министрствозу	99
ССРЭ-нин ыяш болгаш саазын үлетпүрүнүң министрствозу	93
ССРЭ-нин Калбак херегледни үлетпүр барааннарының министрствозу	104
ССРЭ-нин Аыш-чем барааннарының үлетпүрүнүң министрствозу	100,5
Орук Харытсааларының министрствозунуң үлетпүр бүүдүрүлгелери	104
ССРЭ-нин Культура министрствозунуң үлетпүр бүүдүрүлгелери	104
ССРЭ-нин Кадык камгалал министрствозунуң үлетпүр бүүдүрүлгелери	102
Чурт болгаш одалга үлетпүрүнүң министрствозу база эвиледешкен республикаларының чурт үлетпүрүнүң министрстволары	104
Ус-тивыш кооперациязы	103

ССРЭ-нин бугу үлетпүрүнүң нийти продукциязы 1953 чылда 1952 чыл-биле деңизерге 12 хуу, база 1950 чыл-биле деңизерге 45 хуу өскөн. Үлетпүр продукциязының өзүлдээзинин талазы-биле бешки беш чыл планының баш бурунгаар көргөн даалганы чедешкенин күүсетипти турарын ол көргүзүп турар. Эрткен чылын чазак улустун материалдыг чагаай чоруун дыка беддеринге улустун хереглединиң чүдүрени бүүдүрени шыгыны көдүрени ботандырыныч уланган элээн каш шийтирлерин үндүргөн.

Ооң түнелинде хереглед чүүлдерин бүүдүрүп турар үлетпүрүнүң адырлары 1953 чылда, ылангыч ийи дугаар чартык чылда, 1952 чылга бодаарга база 1953 чылда планга баштай көрдүнгенден эи бедик темпи-биле хөгжүп турган. Бир эвес ол адырларның продукциязы 1952 чылда 10,5 хуу өскөн турган болза, 1953 чылда ол 12 хуу улгаткан, оон иштинде 1953 чылдың бири чартыгында 1952 чылдың ийги чартыгына удур 14 хуу улгаткан.

1953 чылда үлетпүр продукциязының хөй-хөй адырларының талазы-биле план ажыр күүсетпген.

Нефть тывыжының, бойдуз газының, сланецтин, демир болгаш марганец рудазының тывыжының, бензин, керосин, алюминия, электроэнергия, электри лампаларының, металл кезер станоктарын, улуг күчүлүг бус котёлдарының, дизелдерин, домен болгаш каз экилдер деригелерин, чүк болгаш чик автомобильдерин, база автобустарның, троллейбустарның, трамвай вагоннарының, трактор андазынарының болгаш кезикчилеринин үрзин арытлаар машиналарының, картофель ажаар комбайннарның, экскаваторларын, трактор скреперлеринин болгаш бульдозерлеринин, шариктиг болгаш роликтиг подшипниктеринин, минералдыг удобрениелеринин, синтетиктиг аммиактын, синтетиктиг фенолдуң, көдээ ажыл-агый үнүштеринин үрүгдечилери-биле демиселге хереглээр хоран химикаттарын, будуктарын болгаш өске-даа химикаттарын, синтетиктиг каучуктуң, авто-шывыгларын, транспортренталарының, чымчак шывыгларын, сонга шиллин, саазының, спирттиг болгаш продукцияның өске-даа хевирлеринин бүүдүрүлгезин чыл планы ажыр күүсетпген.

Торудан, дүктен болгаш лёндан кылган пестерин хөвөн-саазын улазыннарны болгаш удазын кылыгыларын, иштиги хеп кылар трикотажты, эр, херэжөн ук кылыгыларын, пиянолар болгаш роялдарын, колбаса кылыгыларын, хоюткан сүтү, үнүш үзүн, маргаринин, макарон кылыгыларын, кондитер кылыгыларын, шайны, виноград арагазын, пиво, шампанскени, тапкыны, папиростарын, оттуг ыяшты, азананы болгаш калбак херегледни өске-даа аыш-чем база үлетпүр барааннары чыл планындан ажыр бүүдүрүп үндүргөн.

Ынчалза-даа чамдык министрстволар эргежок чугула хемчеглени албаан болгаш үлетпүр продукциязының чамдык хевирлеринин бүүдү-

рүлгезинин планын күүседирин хандырбаанар. Чижээ, металлургия үлетпүрүнүң министрствозу продукцияның элээн каш хевирлеринин база ылангыч кара металлдарын шуктурунун чамдык дефициттиг хевирлеринин бүүдүрүлгезинин планын чедир күүсетпээн, электри станцияларының болгаш электри үлетпүрүнүң министрствозу генераторларның болгаш электри моторларының чамдык хевирлеринин бүүдүрүлгезинин планын чедир күүсетпээн, машина тудуушкунуң министрствозу—көдээ ажыл-агыйының элээн хөй машиналарының болгаш пест-таавы деригелеринин планын, транспорт болгаш аар машина тудуушкунуң министрствозу — паровозтар болгаш энергетиктиг база прокаттыг деригелеринин чамдык хевирлеринин, ССРЭ-нин Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң министрствозу—тууйбун, шиферин болгаш чамдык санитар-техниктиг кылыгыларын бүүдүрүлгезинин планын чедир күүсетпээн, ССРЭ-нин Ыяш болгаш саазын үлетпүрүнүң министрствозу чазанылга ыяжын сөөртүрүнүң планын күүсетпээн, ССРЭ-нин Аыш-чем барааннарының үлетпүрүнүң министрствозу балык тударынын планын күүседирин хандырбаан.

Чик болгаш аыш-чем үлетпүрүнүң кылыгыларын шынары чамдык экижишкенин болза-даа, ССРЭ-нин калбак херегледни үлетпүр барааннарының министрствозунуң хөй-хөй бүүдүрүлгелери, ССРЭ-нин Аыш-чем үлетпүрүнүң министрствозу болгаш ылангыч ус-тивыш кооперациязы база чурт үлетпүр продукцияның кезин багай шынарлыг, чынык негелдээне дүүшпес ассортименттиг кылыг үндүрүп турганар, барааннары сиилип кылырын болгаш даштын кылырын экижидеринге четчир хемчеглерин албаанар. Ылангыч куду шынарлыг идик аймаа, мебель, фарфор-фаянс савалар, багай кылдыган болгаш чараш эвес пестер үндүрери бар болуп турар, а ол ышкаш дааранылга база трикотаж кылыгыларын үндүрери улуг четпестерлиг.

Үлетпүрүнүң чамдык адырларынга бүүдүрүлгенин өзүлдээ бир дески эвес ажылдап турар болгаш пляк күүсетпейн турар бүүдүрүлгелеринин хөй саныны бар болуп турарындан өрүлөвейн турган.

Хөй-хөй бүүдүрүлгелер, ылангыч машина тудуунун заводтары, продукцияны дески эвес үндүрени айтай-биле болдуруп турган—айнык бир дугаар декадазында айнык оон ындайгы хүнеринге болзага дыка куду деннелге ажылдап турганар. Белең продукция үндүренин ындаг дески эвес чоруу бүүдүрүлгенин ажылынын ийин эвес чурумун болдуруп, деригелеринин анаа турар чоруунга, аждыч күжүнүң анаа турарына, бүүдүрүлгө күчүлериң чедир ажыглавында, үрей кылышкынынын көвүддеринге, ажыл-шайындан ажыр ажылдааны дээш бүүдүрүлгечи эвес ажыр төлөшкенинге чедирер болгаш болуңун элэччөндө салышкынындан доктаамал эвесин база транспортту эмнэ-эрттир чүдүрени болдуруп.

II.

Үлетпүр продукциязының бүүдүрүлгезинин өзүлдээзи

Үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин бүүдүрери 1953 чылда 1952 чыл-биле деңизерге мынчаар-улгаткан:

1952 чылга бодаарга	1953 чылда хуу-биле
Шой	109
Кап	110
Прокат	110
Кап хоолайлар	116
Цинк	113
Коргулчун	122
Хөмүр даш	106
Нефть	112
Бензин	111
Керосин	123
Электрэнергия	113
Бус турбиналары	140
Улуг сүт турбиналары	135
Турбогенераторлар	147
Гидрогенераторлар	115
Улуг электрилик машиналар	134
Электромоторлар	113
Орук паровозтары	263
Орук электровозтары	134
Оруктун бараан сөөртүр вагоннары	103
Тролейбустар	121
Чүк автомобильдери	111
Чик автомобильдери	130
Автобустар	127
Мотоциклдар	137
Шариктиг болгаш роликтиг подшипниктер	115
Металлургия деригелери	118
Экскаваторлар	112
Нефть аппаратуразы	117
Металл кестирер станоктар	114
Химия деригелери	124
Аргыр станоктар	102
Санаар машиналар	124
Тракторлар	113
Тараа комбайнары	102
Трактор андазынары	101
Боду чоруур сиген кестиркичтери	146
Лен комбайнары	107
Свёкла комбайнары	150
Тараа арытлаар машиналар	102
Каустиктиг сода	115
Кальцийжиткен сода	119
Минералдыг удобрение	109
Көдээ ажыл-агыйының үрүгдечилери-биле демиселге хереглээр хоран химикаттар	143
Синтетиктиг каучук	113
Автошывыглар	107
Саазын	110
Цемент	115
Сонга шили	122
Шифер	122
Туйчак шывыг	114
Чымчак шывыг	112
Стандарттыг бажынар	109
Спирт	118
Хөвөн-саазын пестер	105
Лёндан кылган пестер	112
Дүктен кылган пестер	109
Торгу пестер	178
ССРЭ-нин Калбак херегледни үлетпүр барааннарының Министрствозу — хөм диктер	104
Эр, херэжөн ук кылыгы	104
Иштиги хеп кылар трикотаж	116
Даштык хеп кылар трикотаж	103
Чадаг тергелер	115
Радиоприемниктер	127
Телевизорлар	225
Патефоннар	126
Даараныр машиналар	124
Шантар	122
Фотоаппараттар	109
Пияно болгаш роялдар	123
Амьдыралга хереглээр колдодилкичтер	159
Дооюн сордурукчулары	200
Демир оруннар	145
Мебель	112
Элт	114
Колбаса кылыгылары	116
Балык	103
Мал саржаа	103
Сүт продуктулары	109
Үнүш үзү	116
Маргарин	124
Быштак	116
Чигир	112
Кондитер кылыгылары	109
Макарон кылыгылары	120
Консервалар	114
Шай	106
Савап	111
Папиростар	116
Виноград арагазы	124
Пиво	113

Аар үлетпүрүн болгаш машина тудуушкунуң адырларында улустун хереглединиң барааннарының бүүдүрүлгези, ылангыч 1953 чылдың ийги чартыгында дыка улгаткан. 1952 чылдың ол-ла үезинге бодаарга 1953 чылдың ийги чартыгында шактар бүүдүрүлгези 29 хуу, чадаг тергелер бүүдүрүлгези —22 хуу, радиоприемниктериниң —62 хуу, амьдыралга хереглээр колдодилкичтериниң—86 хуу, металл оруннарның —65 хуу улгаткан. Оон-биле кады машина тудуушкунуң министрствозунуң, транспорт болгаш аар машина тудуушкунуң министрствозунуң, химия үлетпүрүнүң министрствозунуң, электростанциялар болгаш электри үлетпүрүнүң министрствозунуң, ССРЭ-нин Ыяш болгаш саазын үлетпүрүнүң министрствозунуң элээн хөй бүүдүрүлгелери чамдык барааннары бүүдүрүп үндүренин талазы-биле онаалдарын чедир күүсетпээннер.

Чондук бедик негелдени салып турары ассортиментиге барааннар бүүдүрүп үндүрүлгези 1953 чылда дыка калбарган. Чижээ, хөвөн-саазын пестеринин бүүдүрүлгезинин 1952 чылга деңизерге 5 хуу өскөн-биле кады хөвөн-саазындан шокарлай арган пестеринин үндүрүлгези 78 хуу болгаш кылмаал торгу пестеринин үндүрүлгези 65 хуу улгаткан; дүктен кылган пестеринин бүүдүрүлгезинин 9 хуу өскөн-биле кады арыг дүктен кылган камволдуг пестеринин үндүрүлгези 76 хуу улгаткан; торгу пестеринин бүүдүрүлгезинин 78 хуу өскөн-биле кады шап-недиг аргышкындан кылган пестеринин үндүрүлгези 2,8 катап улгаткан; даштык хеп кылар трикотажтын бүүдүрүлгезинин 3 хуу өскөн-биле кады кады арыг дүктен кылган чартык дүк холумактыг даштык хеп кылар трикотажтын үндүрүлгезинин 12 хуу өскөн; идик бүүдүрүлгезинин 4 хуу өскөн-биле кады модельдик идик үндүрүлгези 44 хуу улгаткан; консервалар бүүдүрүлгезинин 14 хуу өскөн-биле кады эг консерваларының үндүрүлгези 29 хуу болгаш хо-хоткан сүт үндүрүлгези —21 хуу улгаткан; кондитер кылыгыларын бүүдүрүлгезинин 9 хуу өскөн-биле кады терт, пирожное болгаш кекс үндүрүлгези 28 хуу, шоколадта карактелчак чымчак конфеталарының үндүрүлгези 44 хуу улгаткан. Чем продуктулары бошка бүүдүрүп үндүрери дыка улгаткан.

Эрткен чылда үлетпүрге деригелерин ажылаарынын улам экижилгези үргүлчүлөп турган. Кара металлургияга эрткен чылын домен суугуларының ажыгыг хемчээлин ажыглаары 1952 чылга бодаарга 2 хуу экижээн, а мартен суугуларының подтарының чыгыс дөрбөлчин метр чериден уштуру 5 хуу улгаткан. Нефть үлетпүрүнүң министрствозунуң бүүдүрүлгелеринде ажыглашкын өрүмнээшкениринин дүргени 1952 чылдыңга деңизерге 5 хуу болгаш разведка өрүмнээшкенин дүргени 10 хуу улгаткан. Сайзырадып ажылдап турар чиг-эттен чырыкка хереглээр нефть продуктуларының үнүшкунуң хуузу улгаткан. Электростанциялар болгаш электри үлетпүрүнүң министрствозунуң электростанцияларында электри энергиянын бүүдүрүлгезин одалга чарыгалды 1,9 хуу чингээн. Элээн хөй эң чугула химия продуктулары бүүдүренин талазы-биле шыдалдарын эрткен чылдазындан эки ажыглап турган. ССРЭ-нин Тудуг материалдар үлетпүрүнүң министрствозунуң бүүдүрүлгелеринде дээшкенин турар суугуларынын шакта бүүдүрүлгөү 10 хуу, цемент дээрбелеринин — 3 хуу өскөн. Суугунун нийти шөлдүнү 1 дөрбөлчин метр черинден шил массазын уштуру өскөн болгаш шил массазын ажыглаарының коэффициентин экижээн.

Ооң-биле кады үлетпүрде ажыгла-тынмаан күчүлериң дыка улуг кур-лавырлары ам-даа бар. Металлургия үлетпүрүнүң министрствозу домен болгаш мартен суугулары ажы-лаарынын доктаатынган нормаларын күүсетпээн; Хөмүр даш үлетпүрүнүң министрствозунуң шахталарында хөмүр даш комбайнарының, хөмүр даш чүдүрер болгаш по-

ССРЭ-нин улус ажыл-агыйы 1953 чылда хандырылганын күрүне планын эзуугаар чиг-этти, материалдарын, одалганы, электри энергиянын болгаш деригелерин 1952 чылга бодаарга дыка хөйүн алган. Көдээ ажыл-агыйга болгаш үлетпүр база аыш-чем барааннарының бүүдүрүлгезинге материалдар болгаш деригелер берилдээ эрткен чылын онза улгаткан.

1953 чылда үлетпүр продукциязының бот-үнезинин чингелдээзи 5 хуу болган, ыналза-даа үлетпүрге

бот-үне чингелдээзинин талазы-биле онаалдан багай күүседип болза, хөй-хөй бүүдүрүлгелерге күш-ажылдык бүүдүрүкчүлүг беддеринин планнарының күүсетимейн турганынын, чиг-этти, материалдары болгаш оттулар чүүлдү чарыгдарынын доктаатынган нормаларын күүседирин хандырбайн турганынын ужурундан болган, оон уламандан материал болгаш акша хөргилерин ажыр чарыгдар чорукту болдуруп турган, а ол ышкаш үрей кылар чоруктан чидиргелер, администрация-ажыл-агыйының болгаш немелденип артык чарыгдаларын болдуруп турган.

III. Улус ажыл-агыйыңче чаа техниканы шингээдип киригени

1953 чылда улус ажыл-агыйының бугу адырларына чаа техниканы хөгжүдериң болгаш шингээдип кириениң талазы-биле ажылдар чорутулган.

Улус ажыл-агыйының улам ындайгы техниктиг депшилгезин хандырып турар машиналары болгаш механ-измнеринин 700 чаа эң чугула де-вирлерин болгаш маркаларын 1953 чылда ада-чурттуң машина тудууш-куну тургускан, оон иштинде чик болгаш аыш-чем үлетпүрүнге ажы-лаар бедик бүүдүрүкчүлүг деригелеринин 100 ажыг чаа хевирлерин тургускан.

Хөмүр даш шахталарында, да-г-руда бүүдүрүлгелеринде болгаш ту-дугда хөй күш үнер ажылдар-ны механизастарына деригелеринин энергетиктиг, электротехниктиг, нефть, химия болгаш металлургия деригелеринин чаа хевирлери тур-густулган.

Пес-таавы, алгы болгаш даара-нылга үлетпүрүнге машиналарын, агрегаттары болгаш установка-ларының чаа хевирлерин, оон иштинде бедик бүүдүрүкчүлүг долгаар маши-налар, дырбаар машиналар, аргы-рынга хереглээр дүрген ажылдаар шилхтовалдыг машина, дүк бүүдүр-жүтүү машина, ворс пестерин эдиң-чазап кылырынга хереглээр болгаш өске-даа машиналар тургу-стунган. Күш-ажылдык бүүдүрүк-чүлүг беддеринге дузалар, күш-ажылдык байдалдарын чингедир болгаш продукциянын бедик шы-нарлыг болурун хандырып турар чаа машиналарын, агрегаттары болгаш автоматтары шингээдип кириери үргүлчүлөп турган.

Чем продукциянын хуваай кудар-ынын, халтаарының болгаш чем-зидеринин талазы-биле чаа, улам болбоазыраткан болгаш бүүдүрүкчү-лүг автоматтыг шугумнарын, со-сискалар бүүдүренинге, чаа туткан балыкты соодарына болгаш салы-рынга, аыш-чем продуктуларының аяны-бүрү хевирлеринин савалар автоматтары, ногаа кургалдыр бүү-дүрүлгелерин деригелеринин чаа хевирлерин аыш-чем барааннарының бүүдүрүлгезинге тургускан. Аыш-чем барааннарының үлетпүрүнүң бүү-дүрүлгелери кондитер кылыгыларын болгаш пиво бүүдүренин талазы- биле, а ол ышкаш чунар савап бүү-дүренин талазы-биле автоматтыг шугумнар-биле чеспелетинип тур-ганар. Маргаринин,шайны хуваап саваларынын, балык хуваарының талазы-биле бедик бүүдүрүкчүлүг ав-томаттарының аяны-бүрү хевирлерин шингээдип кирип турган.

Көдээ ажыл-агый ажыларын улам ындайгы механизациянын хан-дыр болгаш комплекскиг меха-низациянын ботандырар соругла-ны 1953 чылда көдээ ажыл-агый машиналарының болгаш чеспектери-нин 80 ажыг хевирлерин бүүдүрүп үндүргөн. Оларга моон алаанда чүүлдөр хамааржыр: кадыг хөргү-нерге ажылдаар картофель ажаар комбайн, капуста ажаар машина, ДТ—54 деп тракторга кожар дегем чер алып сиген кестиркичизи болгаш силос ажаар комбайн, чугай болгаш минералдыг удобрение чаштыр-кычым, элеваторлар сарааткыч бол-гаш өскелер-даа. Харугда удобре-нини кирип тургаш картофельди олуртурун дөрбөлчиний уяландыр

олуртур метод-биле чорудар арганы берип турар дөрт одурулуг карто-фель олуртукчуларынын, тракторун болгаш кранын сарааткычларын, кукураза ажаар комбайннарнын, чымчак хөргүнерге картофель ажаар комбайннарның бөлүк бүү-дүрүлгези бир-де дугаар организа-статынган.

Ынчалза-даа машиналарын бол-гаш механизастарын чаа хевирлерин шингээдип алырын болгаш бүү-дүрүп үндүренин талазы-биле док-таатынган планы министрстволар четче эвес күүсеткенер.

Бүүдүрүлгени автоматчыдарының болгаш механизастарының база технолотуг чаа чорудугаларын шингээдип кириениң талазы-биле элээн улуг ажыл кылдынган. Металлургия үлетпүрүнүң министрствозунуң бүүдүрүлгелеринге до-мен болгаш мартен суугуларынын чыгылгыг корум-чурумун автомат-чыдарының талазы-биле ажылдар үргүлчүлөп турган. Металлургия агрегаттары бүүдүрүкчүлүг ула-гытыр турар муракчы технолотуг чорудулгалар улам ындай хөгжүд-лени алган. Канырын, кара болгаш өнүг металлдарын холуксаалары-нын дыка хөй санын маркаларын, а ол ышкаш прокаттын чаа профи-лерин бүүдүрүп үндүрени шингээ-дип алган. Кара болгаш өнүг ме-таллдарын рудаларын казырыны хөй күш үнер болгаш аар чоруду-галарында механизастатынган ажылдарын хемчээли 1952 чылга деңизерге улгаткан.

Хөмүр даш үлетпүрүнүң мин-истерствозунуң шахталарында хөмүр даш казып тыварынын талазы-биле эд-не хөй күш үнер чорудулгаларын улам механизастарынын талазы- биле ажылдарын чорудуп турган. 1952 чылдыңга деңизерге, 1953 чылда механизастатынган ажылдар-нын хемчээли лаваларга хөмүр даш-ты казып дүжүренин талазы-биле 18 хуу, кол белеткелдиг ажылдап кылышкынынын эрттип турар үеде хөмүр дашты болгаш породааларын чүдүренин талазы-биле 17 хуу ул-гаткан. Белеткел ажылдап кылыш-кынынын болгаш забойлары аш-тарынын быжыглашкынының чаа хев

1953 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң күрүне планының күүселдезиниң түннелдериниң дугайында

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп Статистика Эргелелиниң дыңнады

Чыгыш күжү-биле ажилдаар электростанцияларда бедик базышкының болгаш бедик температураның бузуу ажыл-агыйы өскөн. Дыка хөй улуг электростанцияларда котельдериниң бүгү кол чорудулгаларының автоматчыдылганы, дистанциялыг башкарылганы, контролю болгаш сигнализацияны кирип турар комплексилги автоматчыдылганы боттандырган. Суг күжү-биле ажилдаар электростанциялары телемеханиктиг башкарылгаже шилчедериниң талазы-биле ажилдар үргүлчүлүп турган.

Машина тудушкунуна кудулга, дарганаар, термиктиг, механика болгаш чыылда дехтеринде мурнакчы технологиялар чорудулгалар улам ыңай шингээдилгени алган. Бедик будурукчулуг агрегаттары-биле болгаш тускай станоктар-биле, автоматтыг болгаш чартык автоматтыг дериелер-биле, кезектерин механика талазы-биле ажилдап кылырын болгаш кылыгларны чырынычу шуштур болгаш автоматтыг шуштур-биле машина тудушкун заводтары дерири үргүлчүлүп турган.

Цемент, шил болгаш керамика үлгүлүүнү автоматчыдылганы болгаш дистанциялыг башкарылганы талазы-биле ажилдар үргүлчүлүп турган. Цемент үлгүлүүнү будурукчулугу чаа күчүлүг суулар-

биле деритинген. Бедик хемчээдинг автоматчыдылгалыг конвейерге хоюлаан шилдинг механикасычтынган будурукчулуг, шыгыг кылыр керамиканың механикасычтынган будурукчулугу шингээдил кириген; чурталга болгаш үлгүлүү тудушкунуна улуг габариттиг демір-бетон кезектеринг механикасычтынган масселыг будурукчулугу шингээдил кирип турган.

Ооң-биле кады 1953 чылда элээн хөй министрстволар чаа технологиялар чорудулгалары будурукчулугу автоматчыдылганы болгаш механикасычтынган шингээдил киригеринг талазы-биле планың ооналдарың чедир күөсетпээр. Үлгүлүүнүң хөмүр даш, ыш, торф, даг-руда адырларында хөй күш үнер болгаш аар ажилдарың механикасычтынган талазы-биле ооналда өзгө багай күөсетинп турган.

Үлгүлүүнү күш-ажылдың электр-биле чөпсөглөнгени чагыс ажилчыңа хамаарыштыр санаарга 1953 чылда 1952 чылды-биле дөмөйлээрге 7 хуу улгаткан.

Улус ажил-агыйының бүгү адырларында ажилчы коньярыңа чогадыкчы болгаш чартыкчы ажилчорудулганы өскөн. 1953 чылда үлгүлүүнү, тудууга болгаш транспортка шингээдил кириген чогадылгаларың, техниктиг болбаазыралдарың болгаш чартыкчы саналдарың саны 850 муң ажыл болган.

IV. Көдээ ажил-агый

1953 чылдың дүжүдүнүң тарылга шөлдери 1952 чыл-биле деңизерге 1400 муң гектар калбарган. Эң-не үнелиг тараа культураның—кызыл-тастың тарылганы 2 миллион гектар улгаткан. Чигир свёклазының, үстүг культураның, картофельдин, ногааның болгаш бахча культураның тарылганы калбарган, хөй чылдың ситенер кезер шөл калбарган, чагыс чылдың ситенерин, мал чөмнү корнеплатарың болгаш ситос культураның тарылганы калбарган, ооң-биле кады ыңыгда болза, хендир-долгунецтин, хендирин, картофельдин болгаш ногааларың тарылганың талазы-биле планың ооналгалар чедир күөсетинмээ.

Чурттуң элээн хөй районнарыңа агаарың таарымча чок байдалы тура-даа, тараа культураның херек кырында чыылдазы 1953 чылда 1952 чылдың херек кырында чыылдазы-биле чокушулажып турар. 1952 чыл-биле деңизерге хөвөнниң, чигир свёклазының, тарымал тооруктуң, ногааларың болгаш бахча культураның херек кырында чыылдазы көвүдэн. Чижээлээрге, картофельди 1952 чылда чыып алганы хөвөн алган.

«ССРЭ-ниң көдээ ажил-агыйың улам ыңай хөгжүдөр хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалы-биле дүүшүрү 1953 чылда-ла көдээ ажил-агыйга улуг дузаны көргүскөн.

Көдээ ажил-агыйың материал-техниктиг сууру 1953 чылда өскөн болгаш быжыккан. Эрткен чылын көдээ ажил-агый нити ажилдадыг 139 муң тракторларың (15 аът күштүг тракторларга шилчидерге) болгаш 18 муң тараа тарыр тракторларың, 41 муң тараа комбайнарың, оларның иштинден 22 муң боду чорур комбайнарың, 69 муң чүкүг автомашиналарың болгаш 2 миллион ажыг хөрзүң сайзырадыр чөпсөк-херекселдерин, тарылга, ажаап алышкын болгаш өске-даа көдээ ажил-агый машиналарың, а ол ышкаш мал фермаларыңа херек машиналарың болгаш дери херекселдерин алган. 1953 чылда колхозтар болгаш совхозтар 6 миллион ажыг тонна минералдыг удобриелерин, азы ооң мурунда чылдан 15 хуу хөйү алганнар.

Күзүң тарыр культураның тарылганы-биле болгаш 1954 чылдың дүжүдүңе чазын чажып тарыр культураның хөрзүңүң белектээр-биле холбашкан күсүкү ажилдар колхозтарга болгаш совхозтарга эрткен чылдар-биле деңизерге элээн хыска болгаш эки агро-техниктиг хуусаада чорутунган. 1953 чылдың күзүңүңде колхозтарга болгаш совхозтарга аңгыс черлерин 1952 чылдың күзүңүңде аңдарганыңдан 13 миллион гектар хөйү болгаш чазын аңдарган черни 3,5 миллион гектар хөйү аңдарган. Ыңыгда болза, аңгыстар болгаш чазын аңдарган черлер аңдарыңың планың ооналдары чедир күөсетинмээ.

Көдээ ажил-агыйың техниктиг чөпсөглөнгөніниң өзүлдези колхозтарга болгаш совхозтарга көдээ ажил-агый ажилдарың механикасычтынган деннелин бедидер арганы берген. Машина-трактор станцияла-

ры 1953 чылда колхозтарда көдээ ажил-агый ажилдарың 1952 чылдазындан 17 хуу хөйү чоруткан. Эрткен чылын машина-трактор станциялары боттарың тракторлары болгаш машиналары-биле колхозтарда бүгү кол хову ажилдарың 80 ажыг хуузуң күөсеткен. Колхозтарда чайын чер аңдары болгаш аңгыс аңдарың колдуңда бүрүн механикасычтынган, күзүн чажып тарыр культураның тарылганы—93 хуу, чазын чажып тарыр культураның тарылганы—83 хуу механикасычтынган. Бүгү тараа культураның 77 хуузуң комбайнар-биле ажаап алган; чигир свёклазың тарылганың 80 хире хуузуң свёкла комбайнары болгаш тракторлуг свёкла казыкчылары-биле ажаап алган. Хендир-долгунецти тарырың болгаш ажаап алырың, картофельди болгаш ногааларың олурутуңуң база ажаап алырың, хөвөнни ажаап алырың талазы-биле ажилдарың механикасычтынган, а ол ышкаш ситен ажаап алырың болгаш мал чөмнү ситосаарыңың талазы-биле ажилдарың механикасычтынган хожудап турар.

1953 чылда машина-трактор станциялары суг хандырылганың механикасычтынган дери-херексел тургузар талазы-биле ажилды 8 муң колхозчу мал ажилыңың фермаларыңда, мал чөмнү чымчадырыңа дери-херексел тургузар талазы-биле ажилды 15 муң фермаларга, кадыг чөмнү сайзыралыңа 6 муң фермаларга, мыйыстыг улуг бода малды автоматчытыг суггарылганыңа херек дери-херекселди—4 муң фермаларда болгаш инектеринг механикасычтынган саалдазыңа херекселдерин 1 муң фермаларга күөсеткен.

Ындыг-даа болза, машина-трактор станциялары 1953 чылда картофельди ажаап алыр талазы-биле ажилдарың, хендирин чүлүрүң, хоорзалыг аңгысты аңдарыңың кезип көзү ситенни ажаап алырың, мал чөмнү ситосаарың болгаш колхозчу мал ажилыңың фермаларыңда берге ажилдарың механикасычтынган талазы-биле ажилдарың планың четче өзес күөсеткенер.

Чер ажилында болгаш мал ажилың фермаларында хөй күш үнер будурукчулугу чорудулгаларың механикасычтынган электри күжүң ажилдары колхозтарда болгаш совхозтарда белең, ыңыгда болза, көдээ ажил-агый будурукчулугу электрижерлер талазы-биле ооналга четче өзес күөсетинген.

Колхозтарның хөй-нитти мадының баш саны 1952 чылдың октябрь 1-биле деңизерге 1953 чылдың октябрь 1-де мынчаар өскөн: инек 8 хуу, хөй 9 хуу болгаш хаван—10 хуу. ССРЭ-ниң Совхозтар министрствозунуң совхозтарында малдың баш санының 1952 чылдың октябрь 1-ден 1953 чылдың октябрь 1-ге чедир өскөні мындаг: инек 9 хуу, хөй—11 хуу болгаш хаван—8 хуу.

Ажил-агыйың бүгү категорияларында—колхозтарда, совхозтарда, колхозчуларда болгаш ажилчыларда база албан-хаакчытарда малды нити баш саны 1953 чылдың октябрь 1-де малдың чизе бурүткел-иниң медээзин өзүгаар алырга мын-

дыг болган: мыйыстыг улуг бода мал—63 миллион баш, ооң иштинде инек 26 миллион баш, хаван—47,6 миллион баш, хөй болгаш өшкү—135,8 миллион баш болгаш чыгы 16,2 миллион баш.

Продуктулуг малдың баш санының 1953 чылда чедип алдынган элээн бедик деннели-биле холбаштыр мыйыстыг улуг бода малды, хаваннары, хойларны болгаш өшкүлериң өстүрүңүң мурунда хүлээп алдынган планың чазак бедиткен.

Колхозтарга агрономчуг болгаш зоотехниктиг дузаламчыны дүштол-дирери-биле көдээ ажил-агый с-рганнарың эде организаастааның

V. Демір-орук, суг болгаш автомобиль транспортуң сөөртүлгезиниң хөгжүлдези

Демір орук транспортуң чүкү сөөртүлгезиниң чыл планы 1953 чылда ажы күөсетинген. 1952 чыл-биле деңизерге чүкү сөөртүлгези 7 хуу өскөн.

Дүн-хүнүң ортамч чүдүрүлгезиниң нити планың демір орук транспорту 101 хуу күөсеткен. Нефть болгаш нефть продуктуларың, кара металлдарың, минерал-тудуг материалдарың, руданы, флюстарың, коксты, химиктиг болгаш минералдыг удобриелерин, тарааны болгаш далганың, душту болгаш чигиринг чүдүрүңүң планың күөсетинген болгаш ажы күөсетинген. Ыш чүдүрүңүң, оттулар ыш чүдүрүңүң, цемент, өргөнөс чүдүрүңүң, кара металлдарың кескиндилерин, торф, хөвөнни чүдүрүңүң планы күөсетинмээ, а ол ышкаш хөмүр даш үлгүлүүнүң министрствозунуң шахталарыңдан хөмүр даш сөөртүрүңүң планы күөсетинмээ.

Демір оруктарга бүгү чүкүтерин дүн-хүнүң ортамч чүдүрүлгези 1952 чыл-биле деңизерге 1953 чылда 7 хуу, ооң-биле кады хөмүр дашты чүдүрери 5 хуу, нефтинг болгаш нефть продуктуларың чүдүрери—13 хуу, кара металлдарың—9 хуу, ыш чүкүтерин—2 хуу, цементини—13 хуу, өргөнөс чүдүрүңүң—6 хуу, руданы—9 хуу, флюстарың—8 хуу, коксту—9 хуу, химиктиг болгаш минералдыг удобриелер—7 хуу өскөн.

Далганың, чигиринг, эйти, үнүш үзүн, тапкы-көшпө чиг-эдин болгаш тапкы кылыгырың, макароннарың, шайны, кат-чимисти болгаш ногааларың чүдүрери—15—26 хуу улгаткан.

Чүкү сөөртүр вагонун сөөртүлгезиниң эргилдезиниң ортамч үези 1952 чыл-биле дөмөйлээрге 1953 чылда 3 хуу кызырылган, ыңыгда болза, вагонун эргилдезин дүргөлдөр талазы-биле ооналга элээн чедир күөсетинмээ. Чүкү сөөртүр поездилеринг шимчээшкениң эң-не

VI. Капитал тудушкунунуң өзүлдези

1953 чылда улус ажил-агыйыңың талазы-биле күрүнеңиң капитал салышкыннарыңың хемчээли 1952 чылдыңга хамаарыштыр алырга, 104 хуу болган.

Кара болгаш өнүг металлургияның, электростанцияның, машина-тудуунуң, одалга чүдүлүүнүң, химияның үлгүлүүнүң, ыш болгаш саазың үлгүлүүнүң, тудуг материалдарың будурукчулугу болгаш аар үлгүлүүнүң өске-даа адырларыңа капитал салышкыннар 1952 чылды-биле дөмөйлээрге улгаткан.

Чик болгаш аш-чөм үлгүлүүнүң будурукчулугу тудушкунуңа күрүнеңиң капитал салышкыннарыңың хемчээли чик дүргүдүңда эрткен чылдың капитал салышкыннарыңың хемчээлинден 8 хуу ашкан, ооң иштинде чылдың ийги чартыгында капитал салышкыннарыңың хемчээли 1952 чылдың ол үезинге дөмөйлээрге, 10 хуу улгаткан. 1953 чылда улус хергелелиниң барааннарың будурукчулугу талазы-биле күрүнеңиң чаа 300 хире үлгүлүү будурукчулугу ажилдап кириген. Садыг будурукчулугу тудушкунуңа капитал салышкыннар 1953 чылда 35 хуу улгаткан, ыңызарга чылдың ийги чартыгында 48 хуу улгаткан.

Культура-амыдырал тудушкунуңа капитал салышкыннарыңың хемчээли 1953 чылда 22 хуу өскөн. Эрткен чылын школалар, эмнелгелер болгаш поликлиникалар, дыштаналыг бажыңнары, санаторийлер, уруглар садтары болгаш яслилер, пионер лагерыңиң тударыңың талазы-биле, көрүлдөңиң болгаш культура-амыдыралдыг өске-даа будурукчулугу болгаш албан черлерин туду-

түңнелинде мосталган кижилерден болгаш мурунда өске албан черлеринге болгаш организацияларга ажилдап турган тускай эртемнигерин колхозтарга ажилдадыры-биле шилчкенниңден 1953 чылдың сөөлүңге чедир колхозтарын хандыраы-биле МТС-че 100 муң ажыг агрономнары болгаш зоотехниктерни чоруткан. Оон аңгыда, үлгүлүүден болгаш улус ажил-агыйыңың өске-даа адырларыңдан МТС-че директорлап, кол инженерлеп болгаш септеле мастерскаяларыңды эргелекчиеринге, а ол ышкаш өске-даа хүлээлгелерге ажилдаары-биле дыка хөй саның инженерлерин болгаш техниктерин чоруткан.

VII. Иштики болгаш даштыкы садыгың өзүлдези

1953 чылда совет садыгың калбарышкыны улам үргүлчүлүүнү Үүрмөктөп садыглар бараан саарылганыңың 1953 чылга доктаатынган планы ажы күөсетинген.

Үлгүлүү болгаш көдээ ажил-агый будурукчулугуң хөгжүлдезинге чедип алдынган улуг чедикшиңниң үндезинге чазак болза, 1953 чылдың апрель 1-ден эгелээш,—аш-чөм болгаш үлгүлүү барааныңга күрүнеңиң үүрмөктөп садар өртөктериниң чаа—карточка системазың күш чок болдурганың соонда сан талазы-биле алдыгы—чингелдзин боттандырган. Өртөктеринг чаа чингелдзи совет рубльди улам ыңай быжылаарыңга болгаш быстык чуртувустуң чоңунуң амьдырал деннелин улуу-биле бедидеринге идигни берген.

1953 чылда чазак чоңга садыглар бараан кулларыңың улгатырыңың хемчеглерин алган, ооң түңнелинде садыглар организациялар 1953 чылдың апрель-декабрьда чоңга садыглары-биле бердинген улус хергелелиниң 312 миллиард рубльдиң барааннарыңа немей, апрель-декабрьда 33 миллиард рубльдиң барааннарың алган. Ооң-биле чергелештир ССРЭ-ниң Калбак хергелел барааннарыңың үлгүлүүнүң министрствозу, ССРЭ-ниң Аш-чөм барааннарыңың үлгүлүүнүң министрствозу, ССРЭ-ниң Ыш болгаш саазың үлгүлүүнүң министрствозу, Машина-тудуунуң министрствозу, Электростанциялар болгаш электри үлгүлүүнүң министрствозу база өске-даа элээн хөй министрстволар чоңга садыглары-биле барааннарыңың немей дужаарыңың талазы-биле ооналганы долу өзес күөсеткенер.

1953 чылда чоңга барааннар садыглашыкыңың 1952 чылды-биле дөмөйлээрге, дыка өскөн. Ол болза, улус хергелелиниң барааннарыңың будурукчулугуң өзүлдезиниң, а ол ышкаш күрүнеңиң өске-даа кулларыңың мобилизаастааның түңнелинде чедип алдынган, ооң-биле кады чоңга эки сорттардыг болгаш эки бедик шынардыг барааннарың садыглары улгаткан.

1953 чылдың дүргүдүңда күрүне болгаш кооператив садыгыңың шуугунуң талазы-биле 1952 чылдыңга дөмөйлээрге, (деннештирп көргөн өртөктерге) чоңга барааннарыңың 21 хуу хөйү саткан. Ооң иштинде чылдың ийги чартыгында 1952 чылдың ол үезинге дөмөйлээрге, чоңга барааннарыңың 26 хуу хөйү саткан. Ооң-биле кады көдээ черлерге садыгың боттандырып турар хергелел кооперативнарыңа барааннар садыглашыкыңың 1952 чылды-биле дөмөйлээрге, 1953 чылда 24 хуу өскөн, ооң иштинде чылдың ийги чартыгында 1952 чылдың ол үези-биле дөмөйлээрге, барааннарыңың 30 хуу хөйү саткан.

1953 чылда аш-чөмнүң чамдык барааннарыңың садыглашыкыңың 1952 чылды-биле дөмөйлээрге, дараазындагы хемчээлдерге өскөн: эъттиг болгаш эът продуктуларыңың—36 хуу, балык болгаш балык продуктуларыңың—8 хуу, мал саржааның—36 хуу, үнүш үзүңүң болгаш аш-чөмнүң өске-даа үскүр чүдүлгезиниң—19 хуу, быштактың—28 хуу, дагаа чуургаларыңың—16 хуу, чигиринг—23 хуу, кондитер кылыгыларыңың—12 хуу, шайның—16 хуу, фруктуларың болгаш бахчыларыңың—43 хуу, ногааларыңың—25 хуу өскөн.

1952 чылды-биле дөмөйлээрге, 1953 чылда дараазындагы үлгүлүү барааннарыңың садыглашыкыңың эң улуг хемчээлдерге өскөн: хөвөң-саазың пөстериң—22 хуу, дүктен кылын пөстериң—18 хуу, торгу пөстериң—45 хуу, хөп аймааның—29 хуу, трикотаж кылыгыларыңың—23 хуу, эр, хөрөөжөн уктарыңың—31 хуу, алгы-кештен кылган идиктиң—23 хуу, шактарыңың—38 хуу, даараныңга машиналарыңың—34 хуу, меолядиң—39 хуу, довурак-доозун сордулар чүдүлгезиниң—43 катал, патефоннарыңың—30 хуу, радиоприёмниктериниң—32 хуу, ооң иштинде телевизорларыңың о4 хуу, чадаг-тергелериниң—16 хуу, мотоциклдарыңың—35 хуу, чик автомобильдериниң—2,6 катал өскөн. Бүдүрүлгө-ажыл-агый улгатышкыныңың барааннары—чүкүг автомобильдериниң, дилген материалдарыңың, шивың ыяштарыңың, цементиниң, соңга шилениң, шифериниң, чимчак шывыгыңың, кадагларыңың, шыгыг демириниң барааннарың үүрмөктөп садыглары 1952 чылды-биле дөмөйлээрге, 1953 чылда дыка улуг хемчээлдерге өскөн.

1953 чылда күрүне болгаш кооператив садыгыңың садыг чөккелериниң калбарышкыны үргүлчүлүүнүң чыл дүргүдүңда 6 муң хире магазинер ажитынган. Хоорайларда, ажилчың суурларда болгаш көдээ черлерде тускайжытынган магазинердиң четкизи дыка өскөн.

Ыңчалза-даа чамдык барааннарга чоңунуң негелдеси чөпсөк хандырыңың түрүр. Садыглар организациялар чоңунуң негелдеси багай өөренип, барааннарың хуваарыңга болгаш сөөртүп бедидеринге частыгыңың кылып турар. Үүрмөктөп садыглар садыг чөккелериниң таарыштырылганында улуг чөпсөктер бар. Садыг организациялары чоңга садыглары-биле үлгүлүүнүң дужаап турар барааннарыңың шынары дээш демисейди кошкак чорудуп турар.

VIII. Ажылчыңнарың болгаш албан-хаакчытарның санының өзүлдези болгаш күш-ажылдың будурукчулугуң улгатканы

ССРЭ-ниң улус ажил-агыйында ажилчыңнарың болгаш албан-хаакчытарның саны дыка өскөн болгаш 1953 чылдың төңүзүңде 44 миллион 800 муң кижи болган.

Трактористерин, трактор бригадаларыңың бригадирлерин болгаш оларның дузалакчыларың, экска-

ваторларыңың машинистерин болгаш оларны дузалакчыларың, база үчөткүч — заправщиктерин МТС-теринг доктармал ажилчыңнарыңың саныңа шилчкенни-биле холбаштыр, а ол ышкаш тускай эртемнигериниң саныңың өскөні-биле хол-дурган садыгыңың, экска-

VIII. Ажылчыңнарың болгаш албан-хаакчытарның санының өзүлдези болгаш күш-ажылдың будурукчулугуң улгатканы

ССРЭ-ниң улус ажил-агыйында ажилчыңнарың болгаш албан-хаакчытарның саны дыка өскөн болгаш 1953 чылдың төңүзүңде 44 миллион 800 муң кижи болган.

Трактористерин, трактор бригадаларыңың бригадирлерин болгаш оларны дузалакчыларың, экска-

ваторларыңың машинистерин болгаш оларны дузалакчыларың, база үчөткүч — заправщиктерин МТС-теринг доктармал ажилчыңнарыңың саныңа шилчкенни-биле холбаштыр, а ол ышкаш тускай эртемнигериниң саныңың өскөні-биле хол-дурган садыгыңың, экска-

ваторларыңың машинистерин болгаш оларны дузалакчыларың, база үчөткүч — заправщиктерин МТС-теринг доктармал ажилчыңнарыңың саныңа шилчкенни-биле холбаштыр, а ол ышкаш тускай эртемнигериниң саныңың өскөні-биле хол-дурган садыгыңың, экска-

ваторларыңың машинистерин болгаш оларны дузалакчыларың, база үчөткүч — заправщиктерин МТС-теринг доктармал ажилчыңнарыңың саныңа шилчкенни-биле холбаштыр, а ол ышкаш тускай эртемнигериниң саныңың өскөні-биле хол-дурган садыгыңың, экска-

ваторларыңың машинистерин болгаш оларны дузалакчыларың, база үчөткүч — заправщиктерин МТС-теринг доктармал ажилчыңнарыңың саныңа шилчкенни-биле холбаштыр, а ол ышкаш тускай эртемнигериниң саныңың өскөні-биле хол-дурган садыгыңың, экска-

ваторларыңың машинистерин болгаш оларны дузалакчыларың, база үчөткүч — заправщиктерин МТС-теринг доктармал ажилчыңнарыңың саныңа шилчкенни-биле холбаштыр, а ол ышкаш тускай эртемнигериниң саныңың өскөні-биле хол-дурган садыгыңың, экска-

ваторларыңың машинистерин болгаш оларны дузалакчыларың, база үчөткүч — заправщиктерин МТС-теринг доктармал ажилчыңнарыңың саныңа шилчкенни-биле холбаштыр, а ол ышкаш тускай эртемнигериниң саныңың өскөні-биле хол-дурган садыгыңың, экска-

ваторларыңың машинистерин болгаш оларны дузалакчыларың, база үчөткүч — заправщиктерин МТС-теринг доктармал ажилчыңнарыңың саныңа шилчкенни-биле холбаштыр, а ол ышкаш тускай эртемнигериниң саныңың өскөні-биле хол-дурган садыгыңың, экска-

ваторларыңың машинистерин болгаш оларны дузалакчыларың, база үчөткүч — заправщиктерин МТС-теринг доктармал ажилчыңнарыңың саныңа шилчкенни-биле холбаштыр, а ол ышкаш тускай эртемнигериниң саныңың өскөні-биле хол-дурган садыгыңың, экска-

ваторларыңың машинистерин болгаш оларны дузалакчыларың, база үчөткүч — заправщиктерин МТС-теринг доктармал ажилчыңнарыңың саныңа шилчкенни-биле холбаштыр, а ол ышкаш тускай эртемнигериниң саныңың өскөні-биле хол-дурган садыгыңың, экска-

1953 чылда ССРЭ-ниң улус ажил-агыйының хөгжүлдезиниң күрүне планының күүселдезиниң түннелдериниң дугайында

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделинин чанында Төп Статистика Эргелелинин дынады

(Төнчүзү. Эгези 2—3 арныннарда).

баштыр—1953 чылдың төнчүзүндө машина-трактор станцияларының доктаамал ажилдакчыларының саны 1952 чылдың төнчүзүндө турган санына дөмейлээрге, 1400 муң кижиге немей өскөн.

1953 чылда моон мурунда чылдарда ышкыш чурттуң иштинге ажил чоктар чок болган.

Эрткен чылым ус-дарганнын, демир оруктун, даг үлүгүрүнүн училищелерин, фабрика-завод өөредилгезиниң школаларын болгаш даг үлүгүрүнүн школаларын дооскан 322 муң мергежилдик анык ажилчыларны үлөтүрдө, тудугда ажилче болгаш транспортче чоруткан.

Тус-тус бригада өөредилгезиниң болгаш курс өөредилгезиниң аргазы-биле 1953 чылда чеди чартык миллион ажилчыларны болгаш албан-хаакчыларны мергежил бедилгезин болгаш өөредилгезин эрттирген.

Күш-ажылдың техниктиг чөпсөглештиг өздүдүзүн болгаш ажилчыларның мергежиллик бедилгезиниң базасын үлөтүргө күш-ажылдың бүдүрүчүлүү 1952 чылды-биле дөмейлээрге, 1953 чылда 6 хуу болгаш тудугда—4 хуу өскөн. Ынчалза-даа үлөтүргө болгаш тудушкунга күш-ажылдың бүдүрүчүлүү бедилериниң планы чедир күүсөткөн. Транспорт болгаш Аар машина тудуунун министрство-зу, ССРЭ-ниң Ышкыш болгаш сазын үлөтүрүүнүн министрство-зу, Хөмүр даш үлөтүрүүнүн министрство-зу, Металлургия үлөтүрүүнүн министрство-зу, Машина тудуунун министрство-зу, ССРЭ-ниң Тудуг материалдарының үлөтүрүүнүн министрство-зу, ССРЭ-ниң Аыш-чем бараанының үлөтүрүүнүн министрство-зу, Тудушкун министрство-зу күш-ажылдың бүдүрүчүлүү бедилериниң талазы-биле онаалганы четпес күүсөткөннөр.

пийаның элээн хөй кезини күрүнең садып алыр бедик өртээ-биле күрүнеге садар аргалыг болганнар. Колхозтар болгаш колхозчулар белеткел планнарын күүсеткенде олар өске-даа элээн хөй материалдыг чингелделерни алганнар. Колхозтарны болгаш колхозчуларның экономика талазы-биле идиг бээриниң айткан хемчеглерин, а ол ышкыш үндүрүк политиказының талазында хемчеглерин амыдыралга боттандырганнан 1953 чылда колхозтарны болгаш колхозчуларның орулгалары 13 миллиард ажыг рубльге улгаткан. Оон аңгыда, 1953 чылда күрүнең үүрмөктө садар өртектериниң чингелделерин чорутканындан тараачынар дыка чингелдени алганнар. Ол өртектер тараачынарның садып турар бараанынын талазы-биле ортумаа-биле 11 хуу кудулаан. Ажилчынар болгаш албан-хаакчылар ышкыш тараачынар болза, халас эмнелге дузалачыны, халас өөредилгени, өөреникчилерге стипендияларын, хөй уругларды болгаш бот-илерге пособиелерин, база өске-даа төлөвлерин болгаш чингелделерин алганнар. Күрүнең күселди-биле тараачынарга айткан төлөвлериниң болгаш чингелделериниң хемчээли өртектер чингелдешти барымдалаарга, мурунда чыл-биле деңизерге, 1953 чылда 14 хуу улгаткан.

тарын доозуп үнүп турарларнын саны 1952 чыл-биле дөмейлээрге 40 хуу улгаткан. Дээди өөредилге черлеринде (заочно өөренип турарларны киириштиришсаан) 1562 муң студенттер өөренип турган, азы 1952 чылдааннан 120 муң кижиге хөй. Техникумнарда болгаш өске-даа тускай ортумак өөредилге черлеринге (заочно өөренип турарларны киириштиришсаан) 1644 муң кижиге, азы 1952 чылдыннан 166 муң хөй кижиге өөренип турган. Эрткен чылым дээди болгаш ортумак өөредилге черлери 500 муң ажыг анык тускай эртемниглерин өөредип үндүрген. Дээди өөредилге черлеринге болгаш эртем албан черлеринге белеткел турар аспирантыларнын саны көвүдээн. Улус ажил-агыйында ажилдап турар дооскан дээди эртемниг болгаш азы ортумак техниктиг өөредилгелиг тускай эртемниглериниң нийти саны 1953 чылда 1952 чылдан 8 хуу хөй болган. Ажилчы чоннарын бүдүрүлгеден чарбайн тургаш өөредилге калбарып үргүлчүлөп турган. Кежеки болгаш заочный дээди база ортумак тускай өөредилге черлеринде база ажилчы болгаш көдээ аныктыларнын нийти өөредилгелиг кежеки школаларында өөренип турарларнын саны 1952 чыл-биле дөмейлээрге 17 хуу өскөн. 1953 чылда чуртка 1 миллиард экземпляр номнарыг бүгү хевирлериниң 380 муң библиотекалары бар турган, оон иштинде 285 муң библиотекалар көдээ черлерде турган. Турум киноларнын саны 51 муң ажып турар болгаш 1952 чыл-биле деңизерге 2 муңга көвүдээн. Ындыг-даа болза, турум киноларнын саны өзүп турган болза-даа, кино четкилериниң ажилында, эң ылангыч көдээ черлерде улуг ченестер бар. Дыка хөй саныг турум кинолар четче эвес ажилдап турган, а оларнын чамдыктары үр үеде ажилдап турган. 1953 чылдың чайынын дургузунда 5500 муң бичин уруглар болгаш элээди уруглар хоорайлар чогуунда болгаш хоорайларны пионер лагерлеринге, уруглар санаторийлеринге, экскурсия-туризм базаларына дыштанып турган ийикте, азы чайгы үеде уруглар садаттары, уруглар бажынардыг болгаш уруглар яслилерди чайлап черлерге организастаны-биле үнүп чоруп турганнар. Эмнелгелерин, божуур бажынарнын, диспансерлерин болгаш өске-даа эмнелге албан черлериниң, а ол ышкыш санаторийлерин болгаш дыштанылга бажынарнын четкизиниң улам калбарышкыны 1953 чылда үргүлчүлөп турган. Эмчилериниң саны 1952 чыл-биле деңизерге 11 муңдан хөй катеп өскөн. Эмнелгерде болгаш божуур бажынарда оруннарнын саны 1952 чыл-биле деңизерге 60 муң ажыг катеп көвүдээн. Санаторийлерде болгаш дыштанылга бажынарда оруннарнын саны барык 12 муң чедир өскөн. Уруглар яслилериниң болгаш уруглар садаттарынын четкизи калбарышкан. Бедик эки түннелдик эмнелге профилактиктиг херекселдерин, диагностикалык болгаш эмнелге аппаратураларын, а ол ышкыш медицина чөпсөглештиг бүдүрүлгези дыка улгаткан. Хоорайларны, суурларны болгаш көдээ районнар төптөрин чаагыжыдар талазы-биле, коммунал бүдүрүлгелерин, суг дамчыдылгаларын, канализацияны, чунар бажынарны, хеп чуур черлерин, гостиницаларны болгаш колхозчуларнын бажынарнын тудар талазы-биле, трамвай, троллейбус болгаш автобус харылаааларын калбартыр талазы-биле, чурталга бажынарнын газчылар болгаш чыгылаар талазы-биле ажилдарны эрткен чылда чоруткан. Ол ышкыш хоорайлар кудумчуларын болгаш шөлдерин даш-биле шывар болгаш асфальтлаар талазы-биле, хоорайларын болгаш суурларны ногаанчылар талазы-биле бульварлар, скверлер болгаш парктар тудар талазы-биле улуг ажилдар чорутунган.

КРИТИКА БОЛГАШ БИБЛИОГРАФИЯ

„Уругларга шүлүктөр“

Чараш каасталгалыг, билдинтир бижитинген, чечен-мерген уткалыг ном бурузу бистич уругларга-даа, бүгү совет кижилерге-даа улуг өөрүшкү. Ылангыч аянаштыр тургузуп каан шүлүк чогаалын уруглар номчуурга эптиг чараш, тускай аяныг болуп, оларнын эптиг-ээлдек, шын чугаалаарына дузалаар. Бистич сонуургаачал чаштарыныска улуг совет чурттуң кайы-даа булуңнарында боттары ышкыш эш-өөрүнү өөредилгезин, ажил амыдыралын таныжары улуг сонуурганчыг. Тыва чогаалчылар уругларга кайгыгач солун болуп турар дыка хөй чогаалдарын тыва дылче очулдурганнар. Совет үениң эң мергежилдик шүлүкчүзү Владимир Маяковскийнин «Кым болуруд?», «Аыт-от», «Чүнү эки дээрли, чүнү багай дээрли?» деп чогаалдары, шүлүкчү Степан Шипачёвтуң «Павлик Морозов» деп шүдүлгелин болгаш өске-даа чогаалчыларнын тоолдарын, рассказтарын, шүлүктөрүн, тоожуларын очулдурган болгаш оларнын тускай номнар кылдыр үндүрген. Совет чогаалчы А. Бартоның «Уругларга шүлүктөр» деп чыныгы чогаалчы О. Сувакпиттиң очулгазы-биле тыва дылга чоотка чаа тускай ном кылдыр парламентин үнген. Номнуң тыва дылче очулгазынын деңсели нийтизи-биле бедик деңгелде болуп турар. Уругларнын аажы-чаачы, сонуургалын орузунда бижээнин ёзуугаар номчулчуларга шыны-биле дамчыдып берип шыдаан. Ном бодун долгандыр номчулчуларны хаара тудуп, оларнын эки үнелээшкенин ап турар. Элээди-даа бол, бичин-даа бол уругларнын кандыг-кандыг онза солун учуражылгаларга таваржып, ону канчаар ажып эрттип, канчаар, ажилдап, өөренип, дыштанып чоранын номчутку ол чыныгдан тодоггай билип ап шыдаар. Номнуң уран-чечен талазы-биле үнези эң-не эки болгаш мактаксанчыг. Ында чүгле уран-чечен рассказ эвес, харын шүлүктөрнү номчуурга аяныг кылдыр чараштыр тургускай онзагай болгаш улустун аас-чогаалына эң-не чоок, шүдүктүн ийилеп аяныгынган хемчээли ажилгыттынган. Чогаалчы Бартоның төртүнгөн Уралынга ынаан илередип турар «Өндүктөр» деп шүлүүн эш Сувакпит эки очулдуруп, чогаалчынын сеткил-сагыжын шың дамчыдып шыдаан:

«Шарташка-ла танышкаштын Чадыр орта кады удуп, Хөлге эштип, чажындан-на Хөврейип өскөн оолдар... Кайызы-даа мөге шыырак, Кайгамчыктыг күдер оолдар— Эчс кылыр ажил-ижин Эндер чокка шилип ап-тыр», «Настя» деп шүлүкте оон ажилдап турарын, оон бодунуң ажилыңга чоргааралын көргүзүп турар очулга чедишкенин болган: «Чараш шоккар аржыыл-биле Чажын шыва ораатынган Настя — токарь болу берген. Настя чоргаар болбайн канчаар! Ындыг-даа болза, тус-тус шүлүктөрүн очулгаларында чамдык четпестер барын демдеглезе чогуур. «Чаа келген оол» деп шүлүктү очулдуруп тургаш, эш Сувакпит «сварщик» деп орус өсүстү очулдурбайн хевээр ажылгаан. —Дарганнаар чер көрээл—дип Дарган оолдар көр деп турган. Сварщиктер биске кед деп, Сымараның көгүткүлүзүн. «Сварщик» деп өсүстү «эллидрикчи» деп очулдурган болза, ажырбас турган. Бо одуруларнын сөөлүгү ийизин харын мынчаар очулдуурза таарымчалыг турган: Эллидрикчи көгүткүлөп, Ээн талаже кыйгар-даа. «Настя» деп шүлүкте база-ла арай таарымча чок очулга бар: А оон караан иратпайн, Айылызың көрүп турар... Мону мынчаар очулдурган болза: Амга чедир Настя олче Айылызың көрүп турар... Шүлүктөрүн тыва дылче очулгаларында өстөрүн шың эвес хергелээч черлер база бар: Кайгаан Сёма корга береш, Караан сыйбап, хере көргөн. Орус дылда «чодуп», «дубүп» деп өсүстү тыва дылче «сыйбап» деп очулдурган ол тур. Тыва дылда очулгазы бар өстөрүн орус дылда хевээр ажилгаан черлер чөл элээн хөй. Ол ышкыш билдинмес тыва өстөр база хөй ажилгыттынган. Эш Сувакпит чыныгын иштинде кирген шүлүк бурузунуң очулгазына бир денге, чынамчалыг кичээгени салбайн барганын үстүдө айткан чижеткер херечилеп турар. Мынчангаш дараазынын катеп үндүрүлгезинге чамдык ындыг четпестерин өөренип көөрүн очулганың аурунга күзээр чугула.

«Уругларга шүлүктөр» деп бо номнуң тыва дылче очулгазында чамдык четпестер бар-даа болза, оон очулдурунуп үнгени тыва чечен-чогаалдык чедишкени болур дээринде чизгиниң чок.

С. НАТПИТ-ООЛ, Х. АЛЕКСАНДР.

Ынак черин дагын шилир Ындыг учур таварыша, Улуг дыка боданмас мен, Уралымны шилип аар мен. Шүлүк чогаалының шак мындыг чогуумчалыг байлак аргаларын таарыштыр ажилгааның бүгү шүлүктөрдөн көрүп болур. «Шарташтан келген өндүктөр» деп шүлүкте:

Нияттын малын өстүрер херекке Кызыг районда «Бай-Булу» колхозтуң малчыны эш С. Тангытпай ак-сеткилдиг кызыкмак ажилдап турар. Ол 1950 чылда 223 баш хойну хүлээп алгаш, ам 1601 баш чедир өстүргөн. Малдын чаш төлүн чыл бүрү бурун камгалап ап турганы-биле районнуң хүндүлөт самбарызына каш удаа демдеглеткен. Эш Тангытпай мал чемин белетээринге, база малга кажжа тударына идепкейлиг киржил турар. Эш С. Тангытпай мал өстүрер дугайында ном дептерлерден, солуннарда материалдарны өске малчынарга тайылбырлап берип турар.

Харымсалгалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.

КАДАННААР БОЛГАШ ШИВИШКИЛЭЭР ТИФ

Халдавырлыг аарыгларнын эң-не аары болгаш айыылды— КАДАННААР болгаш ШИВИШКИЛЭЭР ТИФ.

Ол аарыг болза, аарыг кижиден калдык кижиге чүгле быт дамчыштыр халдаар.

Каданнаар болгаш шивишкилээр тифтен аарывас дизе, моон адаанда дүрүмү сагыр:

Мага-бодунарны, иштики-даштыкы хептеринери арыг-силег ап чорунар. Мага-бодунарны чеди хонук иштинде ыяавыла бирден эвээш эвес катеп чунар. Бажынар дүгүн узатпайн чолдайт таарып чорунар. Бичин уругларнын хевин, бажынын дүгүн үргүлчү хайгаарап турунар.

Быттыг хеп бар апарза, оларны изиг сугга суккаш, илир-биле басынар. А баш быттыг болза, керосин-биле ону өтүргөш, 30 миңу-та хиреле шарылкаш, оон соонда чуп-чуп, арыг шүүр-биле дыранар.

Бо аарыгдан араан кижиге билдинип келсе, доп-дораан эмчиге апарып чыгырар. Ол анаа шың эмнелге болгаш аажалга-биле ыяавыла экирир. Аарыг кижини шалыпкыны-биле калдык кижилерден аңгылаарга, оон халдаар айылы чок болур.

Аарыг кижиниң турган чери, оон хептери болгаш херекселдери санитар сайзырадылганына ыяавыла кирген турар ужурулуг.

Кайла-ла быт чогул, мында каданнаар болгаш шивишкилээр тифтен араан кижиге чок болур!

ТЫВА ОБЛАСТЫҢ САНИТАР ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

IX. Национал орулганың өздүдүзү болгаш чоннуң амыдыралының материалдыг база культурулуг деннелиниң бедээни

Эрткен чылым ажилчыларнын, тараачынарнын болгаш интеллигенциянын материалдыг байдалын уламың ажилчиери база культурулуг деннелин бедилерин чедип алдынган.

1953 чылда ССРЭ-ниң национал орулгазы 1952 чыл-биле деңизерге 8 хуу өскөн. Оон-биле кады национал орулганың ажилчы чоннарын боттарынын хуузунда ажилгалык кирген үлүү көвүдээн, а национал орулганың күрүнең ажилгалыгына арткан үлүү элээн эвээжээн.

1952 чылда бодаарга, улустуң хергелел бараанына күрүнең үүрмөктө садар өртектериниң чингелдешти улуг хемчээлдерге болгаш бараанынын элээн калбак кезектеринге чоруткан. Эрткен чылым бо кудулашкынындан чүгле күрүне болгаш кооператив садмының шугуму-биле чоннуң дорт ажың чылга санаарга, 1952 чылда өртектер кудулашкынын соонда чоннуң алганы чылга санаан 24 миллиард рубль камналгага удур 50 миллиард ажыг рубль болган.

Национал орулганың өздүдүзү болгаш чазактың ап чоруткан хемчеглери ажилчыларнын болгаш албан-хаакчыларнын орулгаларын база тараачынарнын орулгаларын улам ынай көдүрерин хандырган.

1953 чылда ажилчыларнын болгаш албан-хаакчыларнын ажил төлөвлериниң фондузу 1952 чыл-биле деңизерге 5 хуу, а акша-биле айда ортумак ажил төлөврү—2 хуу өскөн.

Ажилчыларнын болгаш албан-хаакчыларнын боттуг ажил төлөврү улустун хергелел барааныныг өртектериниң чингелдешти күселди-биле дыка улуг хемчээлге өскөн. Акша-биле ажил төлөврү ортумаа-биле 2 хуу өскөн турда, ажилчыларнын болгаш албан-хаакчыларнын боттуг ажил төлөврү өртектериниң чингелдешти күселди-биле база 10 хуу өскөн.

Оон аңгыда, 1953 чылда ажилчылар болгаш албан-хаакчылар күрүне бюджетинден база бүдүрүлгелериниң хөрөңгилериниң күселди-биле дыка улуг төлөвлерини болгаш чингелделерин алганнар, оларнын хемчээли өртектериниң кудулашкынын барымдалаарга чангыс ажилчыга болгаш албан-хаакчыга мурундагы чыл-биле деңизерге 11 хуу улгаткан. Мурунку чылдар ышкыш, ажилчылар болгаш албан-хаакчылар социал страхованине база социал-хандырылга талазы-биле пособиелерин, пенсияларын, хөй уругларды болгаш бот-илерге пособиелерин, өөреникчилерге стипендияларын, халас эмнелге дузалачыны, санаторийлерге болгаш дыштанылга бажынарныг халас база чингелген өртектериниң путёвкелерин, халас өөредилгени болгаш мергежил бедилгезин база өске-даа элээн хөй төлөвлерин болгаш чингелделерин алганнар. ССРЭ-ниң бү-

гү ажилчыларны болгаш албан-хаакчыларны ажил төлөврү артырмышаан, ийи недөйдөдөн эвээш проф хуусаалыг шөлээни, а чамдык эртемчилериниң ажилдакчылары элээн узун хуусаалыг шөлээни алганнар.

Чээли үндүрериниң түңүн эвээжэди дугайында чазактын шипитиринде холбаштыр 1953 чылда ажилчыларнын, албан-хаакчыларнын болгаш тараачынарнын чээлиге бижидилге талазы-биле дадывары дык эвээжээн.

Акша-биле ажил төлөврү өздүдүзүн, улустуң хергелел барааныныг өртектер чингелдешти күрүне, күрүнең күселди-биле төлөвлериниң болгаш чингелделериниң өздүдүзүн күселди-биле ажилчыларнын болгаш албан-хаакчыларнын боттуг орулгалары ажилдап турар бир кижиге алырга, нийтизи-биле чыл дургузунда 13 хуу ажыг улгаткан.

Күрүнең чурталга тудушкунуңа капитал салышкынар 1953 чылда 11 хуу улгаткан. Күрүне бүдүрүлгелеринге, албан черлеринге, чер-чер Советтеринге, ол ышкыш хоорайларнын болгаш ажилчылар суурларнын чурттакчыларына күрүне чээлинин дузазы-биле 1953 чылда 28 миллион ажыг дөрбөлчин метр нийти шөлдүг чурталга бажынарнын туткан.

1953 чылда, ылангыч чылдык ийги чартында тараачынарнын орулгалары дыка улгаткан.

Күрүнең үүрмөктө садар өртектериниң чингелдешти колхозтарнын болгаш колхозчуларнын күрүнеге ыяавыла дужаар чурум-биле дужаап турары этке, сүтке, дукке, картофельге болгаш ногааларга белеткел өртектери күрүне бюджетиниң күселди-биле болгаш саарылга чарыгалдарын эвээжеткенниң күселди-биле дыка бедээ. Белеткел өртектерин дыка ажып турар өртектер-биле этти, сүттү, ногааларын болгаш картофельди күрүнеге садып алырының системазын база чоруткан.

Колхозчуларнын хууда дузалаар ажил-агыйындан ыяавыла дужаалгаларнын нормаларын кудулаткан, колхозчу өреге бүрүзүндө көдээ ажил-агый үндүрүүн чингеткен, эрткен чылдарда көдээ ажил-агый үндүрүүнү талазы-биле арткан өрени бүрүн дүжүргөн. Оон аңгыда, мал ажилынын болгаш картофельдин күрүнеге ыяавыла дужаар продуктуларын талазы-биле эрткен чылдардын бүгү өрени колхозчуларнын ажил-агыйларындан үндүр бижээни, а картофельди болгаш ногааларнын ыяавыла дужаалгаларнын талазы-биле эрткен чылдарда колхозтарга санатынып турган өрени олардан үндүр бижээни. Ыяавыла дужаалгаларнын хемчээли эвээжээни-биле холбаштыр колхозтар болгаш колхозчулар барааныг продук-

турун доозуп үнүп турарларнын саны 1952 чыл-биле дөмейлээрге 40 хуу улгаткан. Дээди өөредилге черлеринде (заочно өөренип турарларны киириштиришсаан) 1562 муң студенттер өөренип турган, азы 1952 чылдааннан 120 муң кижиге хөй. Техникумнарда болгаш өске-даа тускай ортумак өөредилге черлеринге (заочно өөренип турарларны киириштиришсаан) 1644 муң кижиге, азы 1952 чылдыннан 166 муң хөй кижиге өөренип турган. Эрткен чылым дээди болгаш ортумак өөредилге черлери 500 муң ажыг анык тускай эртемниглерин өөредип үндүрген. Дээди өөредилге черлеринге болгаш эртем албан черлеринге белеткел турар аспирантыларнын саны көвүдээн.

Улус ажил-агыйында ажилдап турар дооскан дээди эртемниг болгаш азы ортумак техниктиг өөредилгелиг тускай эртемниглериниң нийти саны 1953 чылда 1952 чылдан 8 хуу хөй болган.

Ажилчы чоннарын бүдүрүлгеден чарбайн тургаш өөредилге калбарып үргүлчүлөп турган. Кежеки болгаш заочный дээди база ортумак тускай өөредилге черлеринде база ажилчы болгаш көдээ аныктыларнын нийти өөредилгелиг кежеки школаларында өөренип турарларнын саны 1952 чыл-биле дөмейлээрге 17 хуу өскөн.

1953 чылда чуртка 1 миллиард экземпляр номнарыг бүгү хевирлериниң 380 муң библиотекалары бар турган, оон иштинде 285 муң библиотекалар көдээ черлерде турган.

Турум киноларнын саны 51 муң ажып турар болгаш 1952 чыл-биле деңизерге 2 муңга көвүдээн. Ындыг-даа болза, турум киноларнын саны өзүп турган болза-даа, кино четкилериниң ажилында, эң ылангыч көдээ черлерде улуг ченестер бар. Дыка хөй саныг турум кинолар четче эвес ажилдап турган, а оларнын чамдыктары үр үеде ажилдап турган.

1953 чылдың чайынын дургузунда 5500 муң бичин уруглар болгаш элээди уруглар хоорайлар чогуунда болгаш хоорайларны пионер лагерлеринге, уруглар санаторийлеринге, экскурсия-туризм базаларына дыштанып турган ийикте, азы чайгы үеде уруглар садаттары, уруглар бажынардыг болгаш уруглар яслилерди чайлап черлерге организастаны-биле үнүп чоруп турганнар.

Эмнелгелерин, божуур бажынарнын, диспансерлерин болгаш өске-даа эмнелге албан черлериниң, а ол ышкыш санаторийлерин болгаш дыштанылга бажынарнын четкизиниң улам калбарышкыны 1953 чылда үргүлчүлөп турган. Эмчилериниң саны 1952 чыл-биле деңизерге 11 муңдан хөй катеп өскөн. Эмнелгерде болгаш божуур бажынарда оруннарнын саны 1952 чыл-биле деңизерге 60 муң ажыг катеп көвүдээн.

Санаторийлерде болгаш дыштанылга бажынарда оруннарнын саны барык 12 муң чедир өскөн. Уруглар яслилериниң болгаш уруглар садаттарынын четкизи калбарышкан. Бедик эки түннелдик эмнелге профилактиктиг херекселдерин, диагностикалык болгаш эмнелге аппаратураларын, а ол ышкыш медицина чөпсөглештиг бүдүрүлгези дыка улгаткан.

Хоорайларны, суурларны болгаш көдээ районнар төптөрин чаагыжыдар талазы-биле, коммунал бүдүрүлгелерин, суг дамчыдылгаларын, канализацияны, чунар бажынарны, хеп чуур черлерин, гостиницаларны болгаш колхозчуларнын бажынарнын тудар талазы-биле, трамвай, троллейбус болгаш автобус харылаааларын калбартыр талазы-биле, чурталга бажынарнын газчылар болгаш чыгылаар талазы-биле ажилдарны эрткен чылда чоруткан. Ол ышкыш хоорайлар кудумчуларын болгаш шөлдерин даш-биле шывар болгаш асфальтлаар талазы-биле, хоорайларын болгаш суурларны ногаанчылар талазы-биле бульварлар, скверлер болгаш парктар тудар талазы-биле улуг ажилдар чорутунган.

Республикаларнын найысалдарына, республикаларга чагырткан хоорайларга, областар, крайлар болгаш улуг үлөтүр төптөринге чеди чыл өөредилгезинден бүгү-ийтинин ортумак өөредилгезинче шилчир деп салган сорулгага дүшүрүп ол хоорайларда 8 — 10 класстарнын өөреникчилериниң саны 1953 чылда 34 хуу өскөн.

Ортумак школаларнын онгу клас-

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Төп Статистика Эргелели.

Малчынның хүлээлгези

Өвүр районда «Торгалыг» колхозуң чылгычы Тумат Санаа нийтин малын өстүреринге ак-сеткилдиг ажилдап турар. Оон кадалдык чылгычы ам 200 четкен, чайгы семиртилени болгаш кышкы оларла-дышкынын ол эки организастанп турар.

Т. Санаа эрткен чылым төртүнгөн 75 кудунарнын бүрүн доруктуруп алган, а бо чылым төрүүрү 140 бедилерин кудунарнын база меиди алырын ол хүлээнип турар. Колхозчу малчынын сөзү оон боттуг ажилындан карышпас.

Д. СОНДИП.

Почтачының ажылы

Танды районнуң Элегес суур Советиниң болгаш Буденный аттыг көдээ ажил-агый артелинин почтачында 60 харлыг коммунист эш С. Билчир ажилдап турар. Эш Билчир ол ажилга 3 чыл ажыг үениң дургузунда шалыпкын ажилдап келген. Билчир солун, сет-

күлдерин чүгле чагытканнарга тарадып турар эвес, харын колхозчуларга солунуң